

תּוֹשַׁח
CHEŠVAN
KISLEV
רוֹשׁ חֹדֶשׁ

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU



Jiří Kars: *Žena s papouškem*, olej na plátně, 1926.
O výstavě ke 130. výročí narození malíře píšeme na stranách 12–13.

ZASEDÁNÍ RADY FŽO

Třetí letošní jednání Rady FŽO v ČR se uskutečnilo 13. října s následujícím programem: **1. Kontrola zápisu z minulého zasedání; 2. Rozdělení daru ŽMP v roce 2011; 3. Návrh rozpočtu FŽO na rok 2011; 4. Revitalizace židovských památek – informace o výběrovém řízení na hlavního projektanta; 5. Setkání Židů z České a Slovenské republiky; 6. Různé.**

Bod 1/ Bez připomínek.

Bod 2/ Návrh na rozdělení daru: K dispozici je částka 21,3 mil. Kč, prezidium doporučilo rozdělit mezi FŽO, ŽO a přídružené organizace 15,3 mil. a 6 mil. Kč ponechat jako rezervu. Klíč pro rozdělení daru je navržen stejný jako v minulých letech. V minulých letech rada rezervu pro další léta odsouhlasila.

Návrh usnesení: Z částky 21,3 milionu bude v roce 2011 rozděleno 15,3 milionu Kč a 6 milionů Kč zůstane v rezervě.

Hlasování: přítomno 35 členů, pro schválení nutno nejméně 18 hlasů.

Pro: 31, proti 0, zdrželi se 3, 1 nehlasoval – **usnesení bylo přijato.**

Bod 3/ Rozpočet FŽO: Návrh rozpočtu, projednaný a doporučený prezidiem, byl zaslán členům rady. Předseda J. Daníček seznámil přítomné s položkami rozpočtu.

Paní Štixová připravila protinávrh, v němž navrhuje změnu rozpočtu FŽO. Představitelům FŽO nebyl její návrh zaslán předem k prostudování, tak aby mohl být kvalifikovaně okomentován.

Dr. Munk navrhuje hlasování o rozpočtu FŽO ponechat na příští schůzi.

Návrh usnesení: Rada FŽO se rozhodla odložit projednání rozpočtu na příští schůzi a pověřuje prezidium, aby projednalo návrhy, které dojdou do 15. 11., a předalo je s komentářem prosincové schůzi Rady FŽO k vyjádření.

Hlasování: Přítomno 34 členů, pro schválení nutno 18 hlasů.

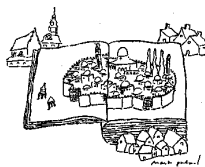
Pro 32, proti 2, **usnesení bylo přijato.**

Bod 4/ Revitalizace židovských památek. Bylo vyhlášeno důležité výběrové řízení na generálního projektanta, do kterého se přihlásili čtyři zájemci. Zvítězilo Sdružení Atelier Soukup s. r. o. a Plzeňský projektový a architektonický atelier s. r. o.

Plán činnosti do 31. 12. 2010: vypracování dokumentace pro stavební povolení, vypsání výběrových řízení na expertní podporu, na právní služby a na technický dozor. Dále aktualizace finančního plánu a harmonogramu projektu a pokračování práce na scénářích pro expozice.

Bod 5/ Setkání českých a slovenských Židů: Navrhovaný rozpočet je cca 400 až

AKTUALITY



500 tisíc Kč (FŽO 100, židovské obce 100, ÚZ ŽNO 100, další dary JDC a podíl účastníků). ŽO by měly odhlasovat, zda každá přispěje 10 tisíci Kč. V r. 2011 se předpokládá účast 100 osob, délka 4 dny.

Návrh usnesení: Rada považuje setkání ČR–SR za účelné.

Hlasování: Přítomno 29 členů, pro schválení nutno 15 hlasů.

Pro 27, proti 1, zdržel se 1 – **usnesení bylo přijato.**

1. protinávrh k návrhu prezidia: Vše hradit z rozpočtu FŽO.

Hlasování: Přítomno 28 členů, pro schválení nutno 15 hlasů. Pro 6, proti 11, zdrželo se 11 – **protinávrh nebyl přijat.**

2. protinávrh k návrhu prezidia: FŽO vyhradí částku 100 tisíc Kč pro setkání ČR–SR a vyzývá ŽO, aby ve svých orgánech projednaly, do jaké míry mohou financovat tuto akci buď centrálně, nebo příspěvkem pro konkrétní účastníky.

Hlasování: Přítomno 26 členů, pro schválení nutno 14 hlasů. Pro 23, proti 0, zdrželi se 3 – **2. protinávrh byl přijat.**

Bod 6/ Různé: informace o aktivitách KKL; představení nové podoby webových stránek FŽO; návrh na prověření rozpočtu FŽO revizní komisí FŽO, informace o činnosti Evropského institutu odkazu šoa; přidružené organizace se dohodly, že se po ukončení rady sejdou a projednají eventuelní změny klíče, podle něhož je nyní mezi ně rozdělován dar ŽMP.

Příští jednání Rady FŽO se bude konat 8. 12. 2010.

BENEFIČNÍ KONCERT NFOH

Nadační fond obětem holokaustu vás srdečně zve na benefiční koncert, který pořádá ve spolupráci se Sdružením pro úštěckou synagogu a hřbitov **23. listopadu** od 19 hodin v Music clubu Roxy. Vystoupí Dominika a Jiří Hoškovi, Pressburger klezmer band a Iby & Chipsy Empire, moderovat bude Ester Janečková. Výtěžek koncertu podpoří projekty v programech Péče, Při-

pomínka, Budoucnost a Obnova NFOH. Pomoci jim můžete také zasláním finančního daru na účet veřejné sbírky: 502-2685554004/2700. Předprodej a rezervace vstupenek na vintrova@fondholocaust.cz nebo na tel. 224 261 573, 731 113 417. Cena vstupenky je 300 Kč. Těšíme se s vámi nashledanou. *mm*

PŘEDPLATNÉ ROŠ CHODEŠ

Milí čtenáři,

děkujeme Vám za zájem o měsíčník Roš chodeš a doufáme, že si ho nadále uchováte. Pokud se Vám toto číslo dostalo do rukou poprvé, zvažte možnost si časopis předplatit.

Roční předplatné 300 Kč, elektronické v PDF 180 Kč lze uhradit převodem na č. účtu: 030031-1936511339/ 0800; variabilní symbol: 1122011; údaj příkazce: jméno předplatitele.

Současně laskavě zašlete e-mailem na **roschodes@sefer.cz** nebo písemně na adresu: redakce Roš chodeš, Izraelská 1, 130 00 Praha 3 svou objednávku. Do objednávky uveďte jméno, adresu, e-mail a zda chcete zasílat časopis v papírové formě nebo elektronicky ve formátu PDF. Předplatné lze uhradit i osobně v redakci.

Veškeré informace o předplatném (i do zahraničí) podá redakce *Rch* na telefonních číslech **226 235 218; 226 235 217** nebo e-mailu **roschodes@sefer.cz**.

A bonus na závěr:

Všichni abonenti časopisu *Roš chodeš* získávají **od 1. listopadu do konce roku 2010 10% slevu** na veškeré tituly nakladatelství Sefer (www.sefer.cz). Knihy se slevou se budou prodávat v redakci vždy v úterý a ve čtvrtek od 10 do 15 hodin.

OBSAH

- Requiem navzdory 3**
Sidry na tento měsíc 4–5
Rád jsem se dožil téhle Prahy
rozhovor s historikem
Hillelem Kievaem 6–7
Jan Neruda a antisemitismus 8–9
Z. Herbert: Nepomíjející světlo 10–11
O výstavě Jiřího Karse
v Kralupech nad Vltavou 12–13
Encyklopedie židovských obcí na CD
14–15
Pohlednice z Tomaru 16–17
Na paměť P. Celana 17
Výběr z českého tisku 18
Statečný železničář 18
Izrael: Herzl by se divil 19
Kalendárium 20
Ad: Tony Judt a Izrael 20
Kulturní pořady 21
Zprávy, inzerce 22
Zprávy z obcí a ze světa 23, 24

„Bylo to jako blesk z čistého nebe. Jednoho krásného dubnového dne jsem v Minneapolisu procházel kolem knihkupectví a zastavil se u venkovního pultu, na kterém byla vyložena řada knížek. Jen tak náhodou jsem do ní sáhl a vytáhl jednu s názvem *Hudba v Terezíně* od jakéhosi Joži Karase. Otevřel jsem ji a narazil na pasáže o Rafaelu Schächterovi, který v době okupace sestavil z terezínských vězňů stopadesátičlenný sbor a s ním šestnáctkrát provedl Verdiho *Requiem*...“

Takhle vzpomíná známý americký dirigent Murry Sidlin na začátky projektu, známého jako *Defiant Requiem – Verdi in Terezín* (*Requiem navzdory – Verdi v Terezíně*). O projektu jsme již několikrát psali,

s Murrym Sidlinem jsme také přinesli rozhovor (viz Rch 5/2009). Připomeňme tedy jen, že od konce devadesátých let, kdy se Murry Sidlin s obrovským zanícením pustil do shromažďování podkladů a vyhledávání pamětníků, se podařilo předvést jeho nastudování na několika místech ve Spojených státech. První byl Portland v Oregonu, kde Murry působil dlouhodobě jako šéfdirigent místního symfonického orchestru. Před osmi lety se stal děkanem Hudební fakulty Katolické univerzity ve Washingtonu a také zde nastudoval se svými studenty – ale i mnoha dalšími dobrovolníky – celé *Requiem*, včetně doprovodu symfonického orchestru. Představení doplnil svým komentářem (vzorem mu je jeden z jeho učitelů Leonard Bernstein) a ukázkami z nechvalně známého nacistického propagandistického filmu o Terezíně a také filmovými dotáčkami vzpomínek pamětníků. Takto jsme jej mohli poprvé zažít přímo v Terezíně před dvěma lety.

STU JAKO MANAŽER

V červnu loňského roku se konala v Praze konference o osudu židovského majetku, které se zúčastnilo několik stovek delegátů z téměř padesáti zemí světa (o konferenci viz Rch 8/2009). Její organizátoři zcela záměrně trvali na tom, aby závěrečný dokument konference byl přijat v Terezíně a místo diplomatického ceremoniálu bylo předvedeno *Requiem navzdory* v nastudování Murryho Sidlina. Chtěli tak dodat politickému rozsahu konference také lidský rozměr a přiblížit jejím účastníkům v emotivní formě tragédii terezínského ghetta v celé její hloubi a šíři. To se zřejmě podařilo. Většina delegátů odcházela ze závěrečného koncertu, který se konal v autentickém prostoru bývalé terezínské jízdárny, skutečně s velkým dojetím.

Byl mezi nimi i velvyslanec Stuart Eizenstat, jeden z nejvýznamnějších amerických právníků a politiků, který se otázce restitucí židovského majetku věnuje dlouhodobě. Hlavním zmocněncem pro tyto otázky ho jmenoval ještě prezident Bill Clinton, do stejné pozice ho však opět uvedla po svém nástupu do funkce i nynější ministryně zahraničí Hillary Clintonová. Stu – jak je přáteli nazývám – se svou manželkou Fran byli terezínským představením tak ohromeni, že si předsevzali dostat jej na jedno z nejprestižnějších míst ve

Shodou okolností se v hlavním městě USA ocitl také český ministr zahraničí Karel Schwarzenberg. Ten na následném ceremoniálu připomněl podporu české vlády jak konferenci, tak Evropskému institutu paměti šoa (pan ministr jako jeden z mála politiků používá zásadně termín šoa), ale vyjádřil i obdiv celému projektu a samotnému představení. Obdobně se vyjádřil i izraelský velvyslanec Michael Oren či německý ambasador Klaus Scharioth. Koncert se konal také pod záštitou Americké biskupské konference a byl velmi vysoce hodnocen jejím newyorským předsedou arcibiskupem Timothy Dolanem.

Představení se zúčastnili také čtyři z bývalých protagonistů te-

rezínských provedení *Requiem*, Edgar (Eda) Krása, paní Mariánka Zadikow-May, paní Věra Schiffová a paní Eva Ročková. Všichni se dva dny předtím podíleli na úspěšném průběhu sympozia na Americké univerzitě, věnovanému Terezínu a památce jeho vězňů. Prostor byl dán také představitelům současných českých institucí, Památníku Terezín a FŽO, svůj příspěvek přednesl i prof. Felix Kolmer, místopředseda Mezinárodního osvětivského výboru.

MURRY SIDLIN: JE TO MÉ ŽIVOTNÍ POSLÁNÍ

V průběhu příprav koncertního provedení byly pod vedením Stuarta Eizenstata shromážděny dostatečné finanční prostředky. Jejich správy se ujala nově vytvořená nadace se stejným názvem jako samotné představení *Defiant Requiem*. Ta je nyní registrována podle amerického právního řádu a zdá se, že její činnost uskutečněním koncertu zdaleka nekončí. Ba právě naopak. Na následném zasedání správní rady byl do jejího čela zvolen jako prezident Murry Sidlin, Stuart Eizenstat se stal předsedou správní rady. A jaké jsou jejich bezprostřední plány? Letní škola v Terezíně pod vedením Murryho Sidlina věnovaná studiu terezínských skladatelů a pak provedení *Requiem* v Praze. Jak říká Murry Sidlin – všichni tehdy snili o tom, že příště budou zpívat v Praze. „A tak musíme tenhle jejich sen splnit.“ Ale ani tím by nemělo vše skončit. Příští zastávkou by mohl být zcela logicky Vatikán.

„Je to mé životní poslání,“ říká Murry Sidlin. Kdo jiný by měl mít větší pochopení pro Židy zpívající katolickou zádušní mši než židovský děkan Katolické univerzity...

TOMÁŠ KRAUS

(více na www.defiantrequiem.org)

REQUIEM NAVZDORY

Americký dirigent a jeho projekt Verdi in Terezín

Spojených státech, a sice do washingtonského Kennedyho centra. A podařilo se jim to v obdivuhodně krátkém čase.

DOJETÍ V KENNEDYHO CENTRU

A tak letošního 6. října praskala tato hudební síň doslova ve švech. Nenašlo se jediné prázdné místočko. A jak se dalo



Plakát na představení v Kennedyho centru, 2010.

předpokládat, americké publikum bylo představením zcela uneseno. Závěrečný hvizd lokomotivy a postupný odchod sboru a orchestru z potmělého pódia za tichého houslového doprovodu melodie modlitby Ose Šalom je vskutku působivý. Dojati byli jak hudební kritici, nadšenci, kteří tuto prestižní scénu navštěvují pravidelně, tak mnozí politici a diplomaté, kterých byla v auditoriu celá řada (navzdory tomu, že Kongres před několika dny z politických důvodů předčasně rozpustil své zasedání a většina jeho členů odjela z města).

VAJIŠLACH (1M 32,4–36,43)

Naši moudří nám praví, že „manželčinu smrt pocítí nejvíce manžel a mužovu smrt jeho žena“. Z toho pohledu Jakoba zasáhla nejhluběji smrt jeho milované Rachel, ženy, do které se zamiloval doslova na první pohled a oddřel si kvůli ní čtrnáct let služby u jejího otce. Bible dokonce zmiňuje, proč Rachel předčasně zemřela: když se Jakob bránil před strýcem Lavanem, který ho obvinil, že ukradl jeho bůžky, prohlásil: „U koho bys je našel, ať nežije.“ Netušil, že bůžky ukradla Rachel.

Velmi naléhavá otázka tedy zní: proč je vlastně otcí vzala? Klasický komentátor Raši vysvětluje, že „chtěla oddělit svého otce od modlářství“. Ale kdyby tomu tak bylo, proč by o svém činu neřekla Jakobovi? A proč by bůžky nezničila? Určitě se nehodlala používat...

Již dříve jsme si všimli, že Kniha Berešit obsahuje napětí mezi materialismem a duchovnem (materialistický Ezau nemá rád introvertního, duchovně založeného Jakoba atd.) a snahu tyto rozporné stránky sjednotit. Proto krásný a mocný Josef získá požehnání týkající se ekonomického úspěchu a duchovní a intelektuální Jehuda duchovní žezlo prvorozenectví; oba však musí spolupracovat.

Není určitě náhoda, že Josef je synem Rachel. Jak matka, tak syn – a jen tato matka a tento syn – jsou v Bibli popsáni jako osoby „hezké a hezkého vzezření“ (*jefat toar, jefat mare*), což nápadně odkazuje na Boží požehnání Noachovu nejmladšímu synu Jefetovi: „Jefetovi poskytne Bůh prostor.“

Na rozdíl od Ezaua, který odmítal podřídit své fyzické schopnosti Jakobovým schopnostem, Josef byl ochotný „chválit svého bratra“ a přijmout skutečnost, že žezlo náboženského vedení zůstane v moci Judova autoritativního hlasu. I tuto vlastnost zdědil zřejmě po Rachel, která dovolila své sestře, aby se stala Jakobovou první (a plodnější) manželkou. Vždyť právě ona dávala sestře Lee potají znamení, aby ji nezahanbila, když ji otec při svatbě potají vyměnil za Jakobovu vyvolenou Rachel.

Z téhle perspektivy dokážeme pochopit, proč Rachel odstranila bůžky z otcova domu. Podle starověkých dokumentů Mari a Nuzi předával patriarcha starých pohanických rodin rodinné bůžky prvorozenému nebo nejoblíbenějšímu synovi na znamení prvorozenectví. Rachel věřila, že Jakob, manžel Lavanových dcer a muž, který zodpovídal za rozmnožení rodinného majetku, si zaslouží právo prvorozenectví. Jakob, a nikoli Racheliní mladší bratři. Proto využila „Ezauovy ruce“, aby získala před-

SIDRY PRO TENTO MĚSÍC

měty, o kterých si myslela, že na ně má Jakob oprávněný nárok.

Kombinaci Jehudy a Josefa s vlohami Jakobovými a rukama Ezaua, kulturu Tóry, jež je vlastní Jehudovi, s Josefovým kosmopo-



Marc Chagall: *Rachel ukrývá bůžky svého otce.*

litním rozhledem a jeho krásou lze vysledovat v osobnosti Davida, předchůdce Mesiáše. Ten je koneckonců popsán jako „zrzek s krásnými očima a pěkně urostlý“ (1 Samuelova 16,12), jenž vyrostl v autora žalmů a vizionáře Jeruzalémského chrámu.

VAJEŠEV (1M 37,1–40,23)

Biblické oddíly, které jsme četli v předchozích týdnech, jsou obtěžkány rodičovskou a sourozeneckou rivalitou kvůli právu na prvorozenectví, zápasem – doslova na život a na smrt – o to, kdo z Abrahamových synů a vnuků bude nejvíc hoden toho, aby byl nositelem jeho poslání a smlouvy. V sázce je osud židovského národa, který Bůh vyvolil, aby přinesl Boží požehnání všem rodinám na zemi, a to, co se dosud dělo mezi Jicchakem a Jišmaelem, Jakobem a Ezauem vypadá ve srovnání s tím, co se odehraje mezi dvanácti Jakobovými syny, jako klukovská hra.

Oč se všichni tihle sourozenci v každé generaci snaží? Leon Kass ve svém monumentálním díle *Počátky moudrosti* navrhuje, že se nejedná o nic menšího než uchování a trvání abrahamovského poslání a jeho vize. Dovolím si definovat tyto pojmy vlastními slovy: řekl bych, že toto uchování vyžaduje materiální prosperitu, takový způsob hospodářského a fyzického zabezpečení, který umožní přežívání specifické rodinné etnické jednotky z generace na generaci a ochrání ji před asimilací do početnějšího a silnějšího národa. O člověku, který dokáže toto přežívání zajistit, lze říci, že získal „požehnání“ (*beracha*).

V rodině se dvanácti syny a jednou dcerou je boj o získání Jakobova dědictví tvrdý. Rodina se začíná rozrůstat v národ, přičemž dvanáct kmenů izraelských musí vyvažovat dvanáct vůdců mocných klanů, které vzešly z Ezaua (1M 36), a dvanáct princů, z nichž se zrodily arabské národy Jišmaelovy (1M 25, 12–18). Za této situace je nejzásadnější schopnost, již musí být obdařen ten, kdo nese požehnání, umění vést a sjednocovat všechny sourozence, a tak vytvořit soudržný klan oddaný usku-
tečnění abrahamovské vize.

Jakobovi je jasné, že toto právo vést náleží prvorozenému synovi Rachel, milované ženy, pro niž čtrnáct let pracoval. Josef byl „hezký a hezkého vzezření“ (1M 39,6); byl také chytrý a měl kouzlo osobnosti. Není divu, že právě jemu věnoval Jakob svou pruhovanou košili, symbol prvorozenectví.

Byl Josef opravdu tím nejkvalifikovanějším kandidátem? Bible popisuje, jak Josef „pásal se svými bratry, syny žen svého otce Bilhy a Zilpy, a donášel jejich pomluvy otcí“. Kromě toho se bavil sny o tom, jak svým sourozencům vládne, jak se jejich snopy obilí uctivě klaněly „jeho snopu“. Není divu, že ho bratři zrovna nemilovali.

Vůdce, který má sjednocovat, nesní o tom, jak vládne svým stoupencům, ale spíše je má inspirovat, aby si ho vážili. Josefova pýcha podněcovaná otcovou náklonností se zdá nezměrná: sní o tom, že se mu klaní i slunce, měsíc a jedenáct hvězd!

Další favorit na vůdce je Jehuda, se kterým se blížeji seznamujeme v okamžiku, kdy bratři rozhodují, jak s Josefem naložit. Reuven se ho v dobré víře snaží zachránit a doporučuje bratrům, aby ho nezabíjeli, ale „jen“ hodili do nádrže, přičemž se o Josefovi nikdy nezminí jako „o bratrovi“; jeho snaha však vyjde naprázdno. Naopak Jehuda přesně ví, jak k bratrům mluvit: navrhuje způsob, jak se Josefa zbavit a současně z něj ještě těžit. Když mluví, dvakrát označí Josefa jako „bratra“ a zdů-

razňuje, že nemohou zabítet sourozence, vlastní tělo. Bratry přesvědčí právě Jehuda, nikoli Reuven.

V okamžiku, kdy bratři Josefa prodají do otroctví a čtenář je zvědavý, co se s ním v Egyptě bude dít, se sidra začne věnovat příběhu Jehudy a Tamar, čímž podtrhne nevyslovenou rivalitu mezi Josefem a Jehudou. Jehuda, kterého dráždí Josefova arogance i otcova slabost pro nejmladšího bratra, demonstuje své znechucení tím, že se ožení s kenaánskou ženou. Když mu zemřou dva synové Er a Onan, aniž se dočkali dětí, Jehuda odepře své snaše Tamar další levirátní sňatek, *jibum*. Obává se, že by i další syn zahynul jako Onan (který si vzal Tamar po smrti Era) a nadále ignoruje bratrskou odpovědnost, jež je v tomto zvyku obsažena.

Tamar se však převlékne za prostitutku (podobně jako se Jakob převlékl za Ezaua) a Jehudu svede; ještě předtím po něm žádá „zástavu“ – Jehudovo pečetiďlo, jeho šňůrky a hůl. Tamar s Jehudou otěhotní a Jehuda ji jako „snachu, která se spustila“ odsoudí k smrti. Tamar mu však pošle jeho pečetiď prsten a další věci, které jí předtím daroval, a Jehuda veřejně přiznává: „Je spravedlivější než já.“ Tamar porodí dvojčata, přičemž mladší bratr Perec předstihne staršího Zeraa podobným způsobem



Marc Chagall: Tamar a Jehuda.

jako Jakob zvítězil nad Ezauem – uchopí ho za patu.

Tím, že se veřejně přiznal, že se mýlil, a uznal oprávněnost Tamarina jednání, osvědčil Jehuda své kvality jako vůdce. Josef je možná charismatický a šikovný chlapík, ale co se dosavadního příběhu týče, je příliš soustředěný sám na sebe a vztahem s bratry ani s Hospodinem si moc hlavu neláme.

(Z komentářů rabiho Šlomo Riskina vybrala a přeložila A. Marxová.)

BOHOSLUŽBY v pražských synagogách – listopad 2010

Staronová synagoga

5. 11. pátek	začátek šabatu	16.15 hodin
6. 11. sobota	TOLDOT 1M 25,19–28,9 hf: 1S 20,18–42 mincha konec šabatu	16.00 hodin 17.22 hodin
7. 11. neděle	1. den Roš chodeš kislev	
8. 11. pondělí	2. den Roš chodeš kislev	
12. 11. pátek	začátek šabatu	16.04 hodin
13. 11. sobota	VAJECE 1M 28,10–32,3 hf: Oz 12,13–14,10 mincha konec šabatu	15.45 hodin 17.12 hodin
19. 11. pátek	začátek šabatu	15.55 hodin
20. 11. sobota	VAJISLACH 1M 32,4–36,43 hf: Abd 1,1–21 mincha konec šabatu	15.30 hodin 17.05 hodin
26. 11. pátek	začátek šabatu	15.48 hodin
27. 11. sobota	VAJESEV 1M 37,1–40,23 hf: Am 2,6–3,8 mincha konec šabatu	15.30 hodin 17.00 hodin
1. 12. středa	předvečer Chanuka – rozsvícení 1. světla	

V sobotu šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Každý všední den maariv (večerní modlitba) od 19.30 hodin.

Vysoká synagoga

Ve všední dny šachrit (ranní modlitba) v 8.30 hodin,
mincha (odpolední modlitba) ve 14.00 hodin.

Jeruzalémská synagoga

Bohoslužby se konají každou sobotu od 9 hodin.
V pátek večer se zde bohoslužby nekonají.

Bejt Simcha (Maiselova 4, Praha 1)

Ve čtvrtek 4. 11. od 18.30 hodin se koná ve spolupráci
s Joint Distribution Committee přednáška rabína Menachema HaCohena:
Příběh Rav Chaniny ben Dosa aneb o skromném chování.

V sobotu 6. 11. od 15 hodin proběhne dětské odpoledne, nejen pro děti
(zakončené havdalou), s rabínem Moshe Yehudaiem.

V sobotu 20. 11. od 10.30 hodin šachrit a studium s rabínem Moshe Yehudaiem.

Pravidelné akce:

Úvod do židovské liturgie (r. Yehudai) každé úterý od 18.30.

Ivrit – konverzační hodiny moderní hebrejštiny s rabínem Yehudaiem a jeho paní,
každou středu od 18.30.

Úvod do judaismu (r. Yehudai) každou středu od 19.30.

Kabalat šabat každý pátek od 18 hodin,

po bohoslužbě následuje studium týdenního oddílu Tóry s rabínem Yehudaiem.

PIETNÍ AKT

V pondělí 1. listopadu 2010 v 11 hodin se uskuteční
na Novém židovském hřbitově – Izraelská 1, Praha 3 –
pietní akt k uctění památky obětí tragédie lodi Patria (25. 11. 1940).

RÁD JSEM SE DOŽIL TĚHLE PRAHY

Rozhovor s americkým historikem Hillelem J. Kievelem

Hillel J. Kieval je profesorem obecných a židovských dějin na Washington University v Saint Louis. Je nejvýznamnějším zahraničním historikem, specializujícím se na moderní dějiny českých Židů, autorem knihy *Vznik českých Židů (jejíž českou verzi plánuje na jaro 2011 nakl. Paseka)*. V říjnu navštívil Prahu, aby se zúčastnil konference na téma Neruda a Židé.

Pane profesore, získal jste doktorát na Harvardově univerzitě v době, kdy tam působil legendární profesor Isadore Twersky. Jak jste se dostal ke studiu židovských dějin?

Studoval jsem na Harvardu i na nižších stupních a původně jsem se chtěl specializovat na klinickou psychologii a terapii. Setkal jsem se však s profesorem Twerským a začal jsem studovat středověké a raně moderní židovské dějiny.

Musím se ale trochu vrátit. Když jsem přišel na Harvard, měl jsem silné jazykové zakotvení ve francouzštině a v hebrejštině, kterou jsem se učil jako dítě po asi deset let v odpolední židovské škole a v táboře Machane Javne, kde se mluvilo pouze hebrejšky. Také všechna výuka se odehrávala přímo v hebrejštině, což platilo i o předmětech jako židovská literatura a vlastně i židovské dějiny. Na začátku studia na Harvardu jsem znal nejlépe dějiny židovské, a teprve tam jsem se začal podrobněji zabývat evropskými dějinami. Začal jsem pracovat s profesorem Twerským a poté s Josefem Yerushalmim.

Vaším hlavním tématem je moderní historie českých Židů. Proč právě toto téma?

Už v rámci magisterského programu mne začalo zajímat období přelomu 18. a 19. století a středoevropská hlavní města – kulturní centra jako Vídeň, Praha, Berlín nebo Budapešť. Jedním z problémů, ke kterému se museli tehdejší Židé postavit, bylo, jakou pozici zaujmout k nově vznikajícím evropským nacionalismům a národnostním a jazykovým konfliktům. Hlavní téma, kterým jsem se chtěl zabývat, byl vztah mezi národnostními konflikty a židovskou identitou. V jistém momentě jsem měl grandiózní plán, že srovnám tři místa, Prahu, Budapešť a Vídeň, všechna spojená habsburskou vládou. Profesor Yerushalmi však správně vycítil, že jsem měl velké oči. Každému ze svých studentů pak přidělil téma a mě řekl: „Ty budeš studovat

Prahu.“ Hned od počátku jsem si uvědomil, že nebudu schopen toto téma správně uchopit pouze s pomocí němčiny a hebrejštiny. Pokud jsem hodlal pochopit také to, jak se Židé vztahovali k českému mluvčímu okolí a jak vznik moderního českého nacionalismu změnil židovské vnímání sebe samých, musel jsem se naučit česky. Na Harvardu se tehdy čeština nevyučovala, dostal jsem se však k českým emigrantům,



Foto © Karel Cudlín, 2010.

kteří se uvolili mě učit. Pak jsem absolvoval ještě v 70. letech Letní školu slovanských studií v Praze a pokračoval dalšími soukromými hodinami.

Mohl byste něco říci k etymologii svého příjmení, které zní při troše fantazie zcela slovansky?

Vedle toho, že zní slovansky, mohlo by ještě poukazovat k maďarštině, ve které existuje výraz kiváló (vysoce postavený, vybraný). Ve skutečnosti se zdá, že moje příjmení pochází původně z hebrejštiny. Moje rodina nemá žádné povědomí o tom, ze které části východní Evropy naši předkové do Spojených států přišli. Avšak někteří lingvisté se domnívají, že naše příjmení vzniklo z hebrejského jména Akiva jako patronymum nebo zdrobnělina – jména jako Kivele, Kiveles nebo Kivavjevič se vyskytovala ve Vilenské gubernii.

Vaše první kniha *Vznik českých Židů: Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách, 1870–1918* vyšla roku

1988. Jedná se o průlomovou monografii, která poprvé zmapovala téma na základě primárních pramenů. Jak na vás tehdy Československo působilo?

Můj pobyt v Praze, který se odehrál v zimním semestru roku 1979, začal tak nešťastně, že jsem celý projekt skoro vzdal a odjel domů. Jako asistent mi byl přidělen historik z katedry českých dějin, který byl ruského původu a o mém tématu nevěděl vůbec nic. Bylo jasné, že na mě sice mohl dohlížet, ale nikoli mi pomáhat ve výzkumu. Pracoval jsem tedy především v Židovském muzeu a také v Národní knihovně. Po tři měsíce jsem procházel stará periodika jako *Selbstwehr*, *Českožidovské listy* nebo *Rozvoj* a některé archivní dokumenty. Byl jsem tehdy velice naivní a lidé mi museli naznačovat, před kým mohu mluvit a před kým raději držet jazyk za zuby. Zakrátko jsem měl na kotnících plno modřin od toho, jak mě lidé kopali pod stolem, a celou situaci jsem konečně pochopil. Skoro každý den jsem se stravoval na židovské obci a seznámil se s řadou vynikajících lidí. Poznal jsem Tomáše Krause nebo Sašu Putíka, a tak se zrodila přátelství, která trvají dodnes.

Jak jste vnímal atmosféru na pražské židovské obci?

Cítil jsem, pod jak intenzivním dohledem se vše nacházelo a jak obtížné nebo skoro nemožné bylo věnovat se židovskému vzdělání a kultuře, zmínit vztah ke Státu Izrael nebo židovské národní identitě. Tím spíše jsem byl ohromen neuvěřitelnou odvahou jednotlivců, kteří si dokázali najít cestu, jak svou židovskou identitu a příslušnost k židovské kultuře vyjádřit a přijmout důsledky, které toto rozhodnutí s sebou neslo. Všichni tito lidé dobrovolně přijali, že budou žít jako druhořadí občané.

V roce 2000 jste vydal druhou knihu *Komunita a její jazyky: život Židů v českých zemích*. Jak se vaše nazírání dějin českých Židů v mezidobí změnilo?

Má druhá kniha do značné míry kopíruje směr mého studia poté, co jsem dokončil první knihu. Posunul jsem se dále do minulosti a pokusil se získat plnější obraz židovské kultury, politiky a života přinejmenším od doby židovského osvícenství až do 20. století. Současně jsem se začal více zabývat českými Židy středověku a raně moderní doby. Zajímal mne vliv budování moderního státu v rámci habsbur-

ské monarchie od doby Josefa II. a současně vliv židovského osvícenství na židovskou kulturu a identitu. Snažil jsem se popsat, jak židovští intelektuálové chápali své místo v české společnosti. Byli bilingvní? Prosazovali jakýsi bilingvní bohemismus? Existovalo nějaké česko-židovské hnutí *avant la lettre*? Zabýval jsem se proto skupinou asi pěti židovských absolventů gymnázií, kteří se každý svým způsobem vydali naznačeným směrem a z nichž někteří jej z různých důvodů posléze zavrhl.

Knihu jsem uzavřel epilogem, v jehož základu stála událost, která se odehrála v roce 1963 v souvislosti se známou kafevskou konferencí v Lublicích. Tázal jsem se, zda mohli čeští Židé volit mezi jednotlivými možnostmi. Zda měli volbu mezi cestou německou, českou, sionistickou nebo socialistickou (komunistickou). Konferenci uspořádal Eduard Goldstücker a zúčastnil se jí také Max Brod, který přednesl přednášku v češtině. Přítomni byli dramatik František Langer a Arnošt Kolman, o kterém se vědělo, že býval blízký Stalinovi, přestože byl v Sovětském svazu na nějakou dobu uvězněn. Myslím, že to byl Goldstücker, kdo ve svých pamětech píše, že v bytě Františka Langera tehdy seděli tito čtyři muži, kteří reprezentovali čtyři proudy židovské identity: německo-židovskou, česko-židovskou, sionistickou a marxistickou. Pokusil jsem se hlouběji analyzovat tuto hypotézu, dekonstruovat ji a ukázat, že se nikdy nejednalo o oddělené volby. Životy těchto čtyř lidí se neustále proplétaly a oni sami hranice čtyř zmíněných identit často překračovali. Goldstücker se v mládí angažoval v sionistické organizaci Poalej Cion. Brod jako někdo, kdo se zasazoval o židovský stát, byl původně německým spisovatelem, ale také operním impresáři a překladatelem Janáčkových libret a tak zprostředkovatelem mezi českou a německou kulturou. Bratr Františka Langera Jiří se stal ještě před první světovou válkou chasidem. Naopak František k Jiřímu projevoval obrovskou empatii a napsal krásný esej „Můj bratr Jiří“. Všichni tito Židé spolu vzájemně komunikovali. Chtěl jsem ukázat, že vědomí židovské identity kladlo různé důrazy a dovolovalo různé volby, ty ale byly součástí obecného židovského sebevyjádření a nikdy od sebe nebyly odděleny.

Epilog, o kterém jste právě hovořil, ukazuje vaši neobyčejně intimní znalost společnosti českých Židů. Připomíná mi mimochodem, že jste publikoval důležitou stať ve svazku *Insiders and Outsiders – Ti uvnitř a ti mimo*. Považujete se

za někoho, kdo stojí uvnitř českožidovského prostředí, nebo mimo něj?

Myslím, že jsem určitě někým, kdo stojí mimo. Ačkoli snad právě někdo, kdo stojí mimo, může přinést odlišný pohled na danou kulturu a společnost. Jedná se o pohled jistě omezený, protože ten, kdo stojí mimo, nemůže nikdy získat dokonalou jazykovou a kulturní blízkost. Současně nepřijímá v daném jazykovém a kulturním prostředí nic jako samozřejmé a může si tak povšimnout věcí, které těm, kteří stojí uvnitř, unikají.

Nedávno vyšla v češtině důležitá kniha amerického historika Benjaminu Frommera *Národní očista – retribuce v poválečném Československu, zabývající se tématem kolaborace Čechů s nacistem a snahami o potrestání kolaborantů*. Domníváte se, že pro historika, který stojí mimo danou kulturu, je snazší pokázat na existující tabu?

Nešlo snad přímo o tabu, ale rozhodně jsem se pokoušel rozbít některé nepodložené „pravdy“, týkající se především domnělého charakteru židovské kulturní identity. Podle jednoho z takových názorů byli čeští Židé zcela bez rozdílu orientováni na německou jazykovou oblast svou řečí, chováním i hodnotami. Podle mého názoru se jedná o názor, který je mylný. Pokouší se sugerovat jako něco přirozeného věc, která ve skutečnosti byla výsledkem konkrétních dějinných procesů. Identifikace Židů s německým jazykem je výsledkem plánovitého tlaku ze strany státu, a není na ní proto nic přirozeného, i když ani nepřirozeného. Jednalo se o kulturní, nebo dokonce politický konstrukt.

Druhý problém, který tento názor obsahuje, je snaha učinit rovnítko mezi volbou jazyka a národní identitou, což ve skutečnosti není totéž. Stačí přečíst si Kafkovy deníky, abychom zjistili, že ačkoli se jeho rodiče rozhodli poslat jej do německých škol, Kafka se nijak neidentifikoval s německým nacionalismem a jen obtížně hledal místo, kam by mohl přináležet. Byla to rodina? Židovská obec? Nebo snad Praha? V obou knihách jsem se pokusil ukázat, že Židé byli ve skutečnosti vždy bilingvní, ne-li multilingvní. I tehdy, kdy mohli volit mezi různými školami, univerzitami nebo jazyky, nevypovídala volba jazyka zdaleka vše o židovské identitě.

Třetí zažitý názor, se kterým jsem se chtěl ve svých knihách utkat, bylo přesvědčení, že nepřátelství Čechů vůči Židům mělo vždy právě jen jazykový charakter. Badatelé jako Michal Frankl ukázali, že je tato hypotéza neplatná. Nepřátelská rétorika, kterou naleznete například v *Národních listech*, u Nerudy, Riegera nebo u Palackého, je pevně spo-

jena s otázkou, co to znamená být součástí českého národa. Český antisemitismus 19. století není pouze jazykový, ale má svoji etnickou dimenzi. Je možné se k českému národu připojit, nebo je nezbytnou podmínkou, aby člověk vyšel z české rodiny? To je podle mého názoru otázka, která nikdy nebyla v úplnosti vyřešena. Lze tyto stereotypy označit za tabu? S jistotou lze říci, že se jedná o názory, které může ten, kdo stojí mimo, snadněji revidovat.

Přijel jste tentokrát do Prahy, abyste se zúčastnil konference o vztahu Jana Nerudy k Židům. Dosáhli badatelé v této otázce nějakého nového konsenzu?

Nejsem specialistou na Nerudu, takže můj přínos ležel spíše ve shrnutí výsledků jednotlivých příspěvků. Největší rozpory panovaly mezi historiky a literárními vědci, kteří přirozeně oceňují Nerudovo literární dílo. Neruda je pro ně součástí českého literárního panteonu a jeho výpady proti Židům jsou pro ně spíše zanedbatelné. Neruda se tak stává, lze-li to tak říci, Richardem Wagnerem české kultury 19. století a je třeba se ptát, jak máme hodnotit politické názory autora, který byl především spisovatelem a básníkem.

Druhým okruhem problémů, který se v rámci konference vynořil, byla otázka nutného kontextu a případných anachronismů. Mohou být názory, které Neruda formuloval v 60. letech 19. století, nazvány antisemitismy, když samotný termín „antisemitismus“ ještě neexistoval?

Historikové Michal Frankl, Jindřich Tooman nebo Marek Nekula upozornili na to, že nelze ignorovat přítomnost židovského tématu ve vyjádřeních Nerudy jako umělce. Neruda se pohybuje v liniích vymezených Wagnerovým programovým esejem *Židovství v hudbě*, zaujímá velice pesimistickou pozici v otázce, kdo může tvořit české umění, a odmítá, že by Židé byli schopni vyjádřit v umění českou myšlenku. Nelze navíc pominout skutečnost, že Nerudův text *Pro strach židovský* měl veliký vliv jak v 19. století, tak později za druhé republiky.

Mohl byste říci něco o svých akademických plánech do budoucna?

Píši poslední kapitoly knihy, která se zabývá další historickou hádankou, jmenovitě podivným znovuoživením obvinění z rituální vraždy na konci 19. a na počátku 20. století ve střední Evropě – v Čechách, Maďarsku, Německu a samozřejmě na území carského Ruska. Zabývám se pěti případy rituální vraždy, které se staly předmětem soudního vyšetřování v moderních liberálních parlamentních systémech, včetně případu v Polně. (pokračování na str. 15)

PANDOŘINA SKŘÍŇKA

Český klasik Jan Neruda a jeho pohled na Židy

Čítankový profil Jana Nerudy je dobře známý – klasik devatenáctého století, básník a prozaik, tvůrce někdy smutných, v každém případě poučných figurek ze starosvětské Malé Strany, ale i milých a veselých příběhů, například o tom, kam se slámou ze starého slamníku, dále kosmopolitní světák, cestovatel a modernista – vzpomeňme na obrázky z Paříže. V každém případě představitel uvědomělého češství. Kdo ze starší generace se neučil ve škole deklamovat báseň o vlastencích z křemene a národu z kvádrů? Z autora s tak širokým rozsahem pohledů a žánrů si každá čtenářská generace bude vždy vybírat to své, což zároveň znamená nedívat se na to, co se nehodí. A opravdu, téměř všechny čtenářské generace se rozhodly nedívat na Nerudovy protižidovské pasáže, kterých přitom není málo. Některé čtenáře ale přece jen rozčarovaly. Již v roce 1922 se věnoval Nerudově vztahu k Židům Oskar Donath, první systematický kartograf židovských témat v české literatuře. Esej o Nerudovi a jeho vztahu k židovství sice začal pátravou otázkou, zda by Nerudův portrét od Švabinského vlastně nemohl představovat židovského žurnalistu, k čemuž ho vedla, jak říká, Nerudova energická tvář, ostře řezaný nos, mohutný plnovous a vtípný, jiskrný pohled. Byla to ale jen otázka rétorická – listování v Nerudovi rychle vedlo Donatha jiným směrem. Ano, Neruda byl pro něj první český světový spisovatel, nicméně s jistým omezením: „Škoda, že autor nám požitkem ze svých děl znechucuje svým antisemitským smýšlením.“

PODEZŘELÉ POSTAVY A PRO STRACH ŽIDOVSKÝ

Četba Nerudovy čítankové prózy skutečně pozorného čtenáře zarazí. Poté, co se jeho obchod ocitl na pokraji krachu, malostranský pan Vorel nakonec upadá do rukou podezřelých postav – židovských lichvářů. Zbývá se už jen oběsit. Pan domácí v tichém malostranském domě musí také přijímat návštěvy jízlivého a světovládně se tvářícího židovského lichváře Merkla, který se při návštěvě v měšťanském parádním pokoji nerozpakuje plivat na podlahu. Dcera pana domácího nechápe, proč ho tatínek nevyhodí, ale to ještě neví, že protagonistu starosvětského světa Malé Strany je u Merkla po krk zadlužen. Nelze se zbavit dojmu, že Malou Stranu postupně kupují podezřelé postavy, příšlé bůhvídkud,

bydlící bůhvídkde – hrozivá a vítězí síla peněz. Jestli je to kapitál nepochopitelný, je možná otázka otevřená dodnes – že to ale není kapitál etnický, tedy židovský, otevřenou otázkou jistě není.

Pasáží tohoto druhu je ovšem v české literatuře devatenáctého století více. Neruda však z tohoto voje autorů, který se hrozí Židů, jimž nakonec bude všechno patřit, zřetelně vyčnívá svými úvahami vydanými pod názvem *Pro strach židovský*, původně jako soubor pěti „podčárnků“



v Národních listech v létě roku 1869 a následně v roce 1870 s podtitulem „Politická studie“ jako samostatná brožura, tedy už jako jakýsi traktát či politický pamflet. (Při volbě titulu Neruda zúročil své biblické znalosti a použil jazyk *Bible kralické* – citovaná pasáž se dnes překládá „ze strachu před Židy.“) Tento text je první souvislý český antisemitský traktát. Tak jej „cenili“ i antisemité konce devatenáctého století a jejich světonázoroví soudruzi za protektorátu. Text důkladností předběhl svou dobu – hlavní antisemitská záplava se seznamy jmen a „přesvědčivými“ statistikami přijde až v poslední dekádě devatenáctého století.

Neruda je mistr pera a dobrý psycholog. Hned na začátku svého traktátu čtenáře ujistí, že na židovské emancipaci není nic špatného, je koneckonců nezpochybnitelná – už totiž proběhla. (Kolem roku 1848 se ozývaly hlasy, které říkaly, že Židé zatím nejsou tak daleko a že na plnou emancipaci je ještě příliš brzo.) Neruda také

říká, že je dalek nenávisti – svůj postoj chce odůvodnit čistě politicky. Židé se přidávají k provídeňským centralistům, nepřiklánějí se k českým snahám, ba Čechům ve Vídni značně škodí. Nadto se ale stávají vládci světového kapitálu. V jedné z nejtvrdších pasáží Neruda píše, že Židé „jdou nyní do *závratného* vrchu, k *panství nad lidstvem*, a skutečně nenechávají křesťana modloslužebníka výš neb jen *vedle* sebe. Jako dlouho zadržovaná spoušť vodní vyhnuli se mocně a najednou strhli vše s sebou.“ Vzniká tak prý nová světová velmoc mezi velmocemi: Židovstvo. Tento jazyk byl v českém prostředí ještě relativně nový. Publicistiku šedesátých let devatenáctého století hlavně zaměstnávalo přeběhlictví k Vídni, nejasná loajalita vůči českému národu apod. Některá z těchto témat byla mezitím vlastně už dosti ohraná. Již v Kollárově *Slávy dceři*, která z velké části pojednává otázku výběru vhodných kandidátů do českého panteonu, byla Sláva dosti znechucena otázkou, zda připustit básníky pendlující mezi češtinou a němčinou – byli to pro ni „obojživelníci“. Nyní se ale nedočítáme o ničem menším než absolutním antagonismem, o národu, který je naprosto cizí, o světovládě. Nerudovi političtí přátelé z Národní strany tento balíček v každém případě pochopili. V předmluvě k vydání z roku 1870 se dočítáme, že traktát je užitečný k poznání nepřítelů – kterými jsou ovšem Židé, ne například Němci: „Nejuzrutnějšími odpurci našimi jsou Židé.“ Na předmluvě se pravděpodobně podílel jeden z vedoucích představitelů Národní strany Julius Grégr.

NEJEN JEDINÝ TRAKTÁT

Jak si povšiml už Donath, Nerudův antisemitismus není omezen pouze na jeden jediný traktát. Nevstřícné portréty Židů jsou roztroušeny jeho prózou, kritikou i publicistikou. V jedné z divadelních kritik raných šedesátých let vyjadřuje Neruda svou nespokojenost nad „obojživelnictvím“, teď ve formě herců, kteří hrají tu česky, tu německy. Za příklad si ale vybírá židovského herce Dawisona, který pocházel z Polska, a tak by podle Nerudy vlastně měl obohacovat Polákům jejich vlastní polské divadlo. Dawison je ale obojživelník, hraním si v každém případě jen vydělává, což je špatné: „Kdo pouhým výtělkářem, o toho věru nestojíme, ten může směle jít a my ho nepohřešíme, aniž politujeme.“ Myšlenka je vlastně dalekosáhlá i z hlediska divadla samotného – mysleli bychom si třeba, že hrát znamená právě to, co to znamená, tedy představovat kohokoli. Již Moses Mendelssohn vstoupil do estetických diskusí německého osvícenství myšlenkou, že se-

bevražda je sice zavrženíhodná, ale zahrát sebevraždu na jevišti je něco jiného – může to být třeba i poučné, a tak i prospěšné. Takové je divadlo. Neruda však divadlo esencionalizuje, české divadlo může hrát jenom Čech. A to je vlastně velké dobové téma, které ideově vytváří základnu pro vyloučení Židů.

Nerudův agresivní postoj vůči Židům se však neomezuje jen na estetické úvahy divadelního typu. Objevuje se v aktuálně zakotvených fejetonech či poznámkách z cest, tedy v žánru, který si dělá nároky na dokumentárnost, realitu, nikoli literární fikci. Při návštěvě Jeruzaléma popisuje groteskní, nemocné, fanatické jeruzalémské Židy, přičemž mu přichází na mysl opět ono obsesivní téma, které se stává pevnou součástí antisemitismu – zde jsou Židé chudí a bydlí v té nejhorší čtvrti, zatímco v širém světě to je jinak: „Roztroušení světem, stali se úmorem lidstva, co pijavice nejhoršího druhu nežijí nikde z práce své, žijí z mozolu a potu cizího, krev pracujícího lidstva musí sloužit k vyšperkování jich bohatých salonů.“ Není to jazyk reálného popisu, ale nacionalistického úhlu pohledu. Při cestách po slovan-ských zemích nachází Neruda také špinu, tak při návštěvě v Bělehradě shledává, že kavárny jsou špinavé a že po ulicích pobíhají zdivočelí psi. Ale to je ovšem něco zcela jiného – špinavé kavárny a psi bez pána jsou dědictvím turecké doby a to vlastně již mizí. A i ten jinak křiklavý trh je vlastně sympatický. Obchodují tu muži Srbové a prodavačky se zajímavými účesy. A co hlavní – na bělehradském trhu nejsou Židé. Neruda končí svůj obrázek z Bělehradu s šokující přímostí: „Vidíš zde nejrozmanitější postavy – jen žádného žida, žid mezi Srby nepochodí.“ Zřetelné poselství českému čtenáři – na českém trhu Žid zatím zřejmě šanci má.

Negativní obrazy Židů se objevují i v politickém zpravodajství. V reportážích z vídeňského říšského sněmu jsou Nerudovi vděčným cílem politici židovského původu, hlavně ti, kteří měli něco společného s Prahou. Mezi nimi vyniká Ignác Kuranda, jinak naprostý evergreen české publicistiky, který mimochodem, zdá se, rozčílil svými tehdy ještě jen literárními aspiracemi už Karla Hynka Máchu. Kuranda je groteskní postava mezi poslanci. Jeho hlava vyčuhuje z naškrobeného límce a kývá se „jako pagoda“. Slovanští poslanci naproti tomu vzbuzují jen ty nejlibější dojmy, jako například vůdce polské frakce Smolka: „Jest to krásná, mužná postava. Obličej zastihují husté plavé vousy, z nichž vyráží mohutný knír. Smolka je pravá personifikace nejčistší liberálnosti, ohnivě lásky

k vlasti a národu a neoblomně odhodlanosti.“ Žid Kuranda se naproti tomu v parlamentu jen producíruje, blazeovaně tleská jako v divadle, parlament je pro něj prostor, kde se jen hraje.

INSPIRACE WAGNEREM

Co z toho všeho vyvodit? Jsou tu jistě teoretické otázky, kterým již věnovalo pozornost mnoho historiků, například otázka Nerudova podílu na vznikajícím antisemitismu. Pravda, Neruda sám tento termín ještě nepoužívá, stal se běžným až v osmdesátých letech devatenáctého století, tedy po vydání Nerudova traktátu *Pro strach židovský*. Tuto terminologickou úvahu ale nepovažujeme za důvod, proč nepovažovat Nerudu za antisemitu. Staré protizidovské stereotypy se u něj snoubí s moderním politickým antisemitismem, a tak vzniká celkem zřetelný balíček či spíše jakási Pandořina skříňka, ve které Neruda projevuje v podstatě rozvinutý antisemitský světonázor. Od Richarda Wag-



Jan Neruda (portrét z let sedmdesátých). Foto archiv.

nera, skladatele a vlivného raného antisemity, přebírá myšlenku mechanického Žida, tedy subjektu, který nemůže pochopit vznikající evropské národní kultury, není schopen se naučit jazyky majoritních společností a v podstatě jen mechanicky imituje své kulturní okolí. K ní dodává další antisemitskou představu – představu Židů jako národa, který je naprosto cizí a který nelze integrovat, a vše završuje tématem světového spiknutí s výzvou k řešení. Připomeňme, že traktát má programový závěr. Neruda navrhuje společný národní boj proti židovskému kapitálu formou sdružování, vytváření českých kreditních ústavů, spolků apod. K plně vyvinutému antisemitismu už chybí jen málo, snad jen argumenty podložené „vědou o rase“. Ty se ale v plné síle objevily v evropském antisemitském diskurzu až o něco později.

SEN O VLASTNÍ KULTUŘE

Jiná je otázka našeho dnešního pohledu. Na rozdíl od mnoha předcházejících interpretů, kteří si nemohli připustit, že panteon české literatury není vždy tak asepticky čistý, jsme zřejmě již o trochu dále. Můžeme říci, že jsme nyní schopni mapovat pozici Nerudy ve vysokém rozlišení a že nevidíme důvody, proč antisemitismus zamlčovat. Myslím ale, že by to bylo málo. Možná, že to nejzajímavější a nejdůležitější na celé věci je ten dlouho mlčky přijatý výdaj na našem kontě, či jinak, touha české společnosti – a jistě nejen její! – snít sen o vlastní kultuře, nekritizovat. Zde lze snad zakončit srovnáním. Nerudův případ trochu připomíná případ Richarda Wagnera. I Wagner se zvětšil traktátem, který mnozí počítají k zakladatelským evropským antisemitikům. Německý diskurz se však s Wagnerem snažil vypořádat, připomeňme si esejistiku Emila Ludwiga, Theodora W. Adorna, Thomase Manna a jiných. Je pravda, že z této diskuse také vyplývá, že ne vše tu lze bez komentáře srovnávat. Wagner jistě fascinoval německou a světovou kulturu z mnohem zásadnějších důvodů než Neruda. Nicméně pokus tu byl, a to vlastně už dost dávno. Ale ať už celá diskuse dopadne jakkoli, cílem jistě není nové černobílé vidění světa, cílem není negativně prokádovat Nerudu a poslat ho na listinu antisemitů. Ano, Neruda svým traktátem *Pro strach židovský* zřetelně vybočuje z dobového průměru, a tak je jeho individuální podpis pod tímto programem nutno brát vážně.

Neruda ale zároveň poskytuje náhled do doby vypjatého nacionalismu, doby, která věřila v bezvýhradnou projekci národa do všech oblastí lidské činnosti a vytvářela jednotné národní teritorium, jednotnou národní kulturu a i vlastně i novou „národní ekonomii“. (Nerudův ekonomický boj proti židovskému kapitálu je variantou hesla „Svůj k svému“, tedy vlastně k ekonomii jako „národního podniku“.) Diskuse o těchto mechanismech a době však není pouze diskusí historickou. Číst Nerudu jako antisemitu v podstatě znamená podrobit sny o české kultuře kritické úvaze.

JINDŘICH TOMAN,
University of Michigan

Tento text vznikl u příležitosti workshopu *Jan Neruda a Židé*, který ve dnech 11. až 12. 10. uspořádal historik Michal Frankl (Židovské muzeum Praha) a autor článku ve spolupráci s Ústavem pro českou literaturu Akademie věd ČR. K tématu viz též rozhovor na str. 6–7.

Zbigniew Herbert

NEPOMÍJEJÍCÍ SVĚTLO

Paula Celana považuji za jednoho z největších básníků dvacátého století. Hovořím-li o něm, cítím velkou obtíž spočívající v tom, že v zemi upadlého jazyka mám mluvit o básníkovi velice sublimním.

Je to stejné, jako kdybych pocházel ze země Wuhugugu, kde znají sto nebo tisíc slov (jak se chvástají někteří nacionalisté), a měl vysvětlit

Mallarméa nebo mluvit o zálužnostech – a vlastně ne o zálužnostech, ale o krásné jednoduchosti – Kantovy filosofie. No, nedostává se mi slov. Toto jsem zaznamenal ve čtvrt na pět ráno, kdy se obvykle v noci budím jako správný mnich a spěchám na kvintu. Ach ano, byl jsem v řádu, chtěl jsem být řeholníkem, ale rád mě nechtěl, a měl pravdu. Proto mne přepadl takový smutek.

POSLEDNÍ ALEXANDRIE V EVROPĚ

O čem tu v postatě máme mluvit? O tom, že byl nešťastný z toho, že se narodil v Černovicích, to se mi ovšem zdá být hodně důležité, poněvadž nikdo v Černovicích nebyl. Já také ne, ale hodně lidí z Černoviců znám. Byla to líheň géniů, byl to, podle mých představ, takový Lvov, střetnutí mnoha, mnoha kultur, byla tam univerzita, nevím kolik měly obyvatel, musel bych se podívat do encyklopedie, ale... možná sto dvě stě [tisíc] dejme tomu. Sefardských Židů, Arménů, Poláků tam podle všeho moc nebylo, Rumunů, mnohá střediska takzvané subkultury, lidé z Bukoviny, kteří tvořili národ podobného druhu jako Huculové, řekněme, které Vincenz tak krásně vyličil... Stejně jako ve Lvově, ti Ukrajinci, mám to v rodě: nejsou v něm vůbec Poláci, jenom Angličané, Rakušáci, Němci, Němci našťestí nejméně, babička z Arménie. A to všechno bylo absolutně normální.

A mám mluvit k národu, který je na sto procent čistý! Stoprocentní Polák je sto procentní idiot. Totéž se dá říci o Američanech. Ale platí to o každém národu. Lidé

nenávidí černochoy, v Polsku nenávidí Židy. To znamená všeobecnou xenofobii. Tam naopak nebylo pro xenofobii místa, a z tohoto prostředí, z této Alexandrie,



ano, byla to Alexandrie, poslední Alexandrie v Evropě, kterou jsem zaznamenal, potkal jsem někoho: „Á, vy jste z Černoviců?“ ptám se. – „Ano, ano, jsem odtamtud.“ A podívejme, vynikající matematik, a podívejme Canetti – jsou z Černoviců. Dan Pagis, nejlepší hebrejský básník, který už bohužel nežije a kterého jsem potkal v Holandsku, o to je to legračnější, se mi vrhl kolem krku, ačkoli jsme nic o sobě nevěděli – byl z Černoviců.

Kdybych pocházel z Varšavy, bylo by to něco jiného. Varšava je mazurské dno, černá díra v zemi. Prodal bych to Dánům úplně zadarmo, ještě bych jim doplatil. A s těmi okraji, obrubami, se Suvalkami, s Lublínkem, Krakovskem, dosídlenou Vratislaví, s Trojměstím, s tím bych se pokusil něco udělat. A to určitě mělo vliv, především mnohojazyčnost člověka uzpůsobuje tomu, že jazyk je zábava, hra. Mohl bych [rozumět] dnešní jidiš, naučil jsem se jí na dvorku. Teď jsem si vzal knížku v jidiš, trochu čtu. Dost jsem už zapomněl, měl jsem tehdy čtyři nebo pět let, ale základy jazyka mám, když něco slyším, rozumím tomu. Chodím do židovského divadla v jidiš. Hebrejščina, to je jiná věc.

Evropská unie, to je spolek jakýchsi podivných úředníků, z nichž se někteří drží Shakespeareova jazyka a mají za to, že se tak budou moci dorozumívat s ostatními. Ale toto byla úplně jiná Evropa. Canetti, s nímž se přátelím, dá se to tak říci, povídá: „Mohl bych na vás začít mluvit španělsky.“ Já: „Víte, to je jazyk, který neznám, a vždycky si ho budu

překládat do francouzštiny. On na to: „Povím vám to sefardsky, židovsky.“ To byl zázrak. Chodili jsme v noci Londýnem, a on mi něco povídal. Úplně osvícení, jazykové osvícení zvuky řeči. Z toho se rodí jazyk.

JINÉ GRAVITAČNÍ ZÁKONY

Co se dá ještě říci o Celanovi? Nebyl to básník Mallarméova typu. V čem je potíže? Všechny básně jsou srozumitelné. Nebo inteligibilní, tak by to řekl filosof: to znamená pochopitelné, absolutně všechny [...], pouze jsou jinak stavěné než moje. Mohu-li se tak vyjádřit, psal jsem básně poněkud na principu klasických stavebnicových částí, jedna část se příkládá ke druhé, něco z toho vyplyne, něco se [vytváří] mezi... nemám pravdu? A on staví... To se mi zprvu jevilo jako něco po vzoru obrazů Joana Miróa, že je tu nějaká postava, potom nějaká taková opička, nějaké dítě, pak nějaká linie, potom jiná postava. Ne, není to tak. Tak se mi to jevilo dříve. Jde tu jednoduše o jiné zákony gravitace: výš, níž. Moje zákony gravitace jsou newtonovské. Jeho gravitačními zákony jsou gravitační pole, a to jsou zcela odlišné věci. Víš, není to věc stabilní, to není fyzika

stabilního tělesa, v podstatě pouze tyto zákony vysvětlující celou skutečnost gravitačního pole neboli přitažlivosti, přitahování. Nelze je vyjádřit v klasické fyzice.

Odhallil gravitační pole slov, významů, obrazů. Nepodobá se nikomu. Žil v německém jazyce, mohl z tohoto materiálu stavět, vhlubovat se do něho, proměňovat, zdokonalovat, on je však básníkem bez předchůdců, a obávám se, že rovněž bez pokračovatelů. Nelly Sachsová, to jsou nějaké vzdálené ohlasy, vzhledem k atmosféře poválečného období... lidé, kteří prošli tím, co prožil Celan, jemuž se podařilo nějak přežít, přišel přece o celou rodinu a zůstala mu němčina, jazyk vrahů jeho rodiny. On sám se lásky k tomuto jazyku nedokázal zbavit, ale trápil se, styděl se za to, že nedokáže psát francouzsky (a uměl francouzsky dobře) nebo se naučit hebrejsky.

Je to v každém případě poezie, která vzbudila pozornost filosofů. Psali o ní Gadamer, Adorno, neboť znamená pokus o vytvoření nového básnického subjektu. „Já“ se u něj objevuje velice zřídka. Já „vidím a popisuji, protože se mi po tobě stýská“ – nic takového tam není. A nová sku-



tečnost: to znamená ta skutečnost není přízračná, není odleskem idejí, nejsou to objekty, které jsou nepravdivé, jaksi zdánlivé, jsou jenom míň těžké, míň oblepené něčím takovým velice pozemským, nevím. To se dá jen velmi těžko povědět. Bud mění svůj vztah ke skutečnosti, nebo skutečnost ohýbá k sobě, [u něj] si tyto dva prvky, takzvaný lyrický subjekt a popisovaný objekt, vyměnily místa. Přesunul gravitační pole a ona začínají fungovat jako odlišná mlhovina, která má jiný druh přitažlivosti než sluneční soustava. A v tom tkví jeho velikost.

ŽAR

Celan žil krátký čas v Německu, ale nevydržel tam a odjel do Paříže. Uměl francouzsky, protože před válkou studoval v Tours medicínu. A přednášel němčinu Francouzům. Nemohl, nechtěl a z tisíce jiných důvodů nebyl schopen se od tohoto jazyka osvobodit. A přitom u něj nejde o žádnou nenávisť k tomuto jazyku, že by chtěl ten jazyk podpat, zašlapat. Majakovskij by takový nenáviděný jazyk, v němž by musel psát, rozdupal.

I při vysoké úrovni, jak jsem přesvědčen, německé poezie je Celan vůbec postavou *à part*, kterou nelze přiřadit k žádné škole. Francie jeho milovanou zemí nebyla, na Německo reagoval alergicky, Rakousko, to nesnášel ještě víc než Německo. Existuje korespondence s Nelly Sachsovou, velmi vzrušující, dal by se napsat velký román o tom, jak se oni dva sbližovali, hledali, plno všelijakých zdvořilostí, náznaky sympatií, propuknutí velké lásky, když ona přijela, a byla patrně jedinou bytostí, kterou měl, která se ale vrátila do Německa.

Objevuje se u něj slovo *glühen*, což se hodně často nepřesně překládá jako „plánout“, ale *glühen* je o tom, jak dohasíná oheň, ohniště nebo krb: takový zázračný, už shořelý kousek dřeva sálá, řezaví, má takovou a takovou barvu a teplo. Jsou to jeho poslední [chvilky] mezi životem a popelem. Takže Celan se spaluje, sálá, řezaví v té poezii, takovým nepomíjivým světlem.

NOC VE FRANKFURTU

Poznal jsem ho na večírku u vydavatele, trochu jsem se opozdil, bylo tam asi padesát lidí, a kdo je ten člověk tam, to je Celan. No a vyšli jsme do nočního Frankfurtu. On nic neříkal, a já neříkal taky nic. Trpěli jsme podobnou nemocí. Víím, že při takových

stavech, a on v takovém stavu byl, je nutná přítomnost, protože každé slovo je zbytečné. Ale když jsme zašli kamsi na pizzu, majitel nás začal vyháňet se slovy: „To kvůli vám, haličským Židům, tohle[všechno],“ Naráželi jsme při té cestě na vrcholy absurdity, s pouličními holkami, to všechno probíhalo, s majitelem jsem se ještě strkal na schodech, ale on šel klidně, muselo to být, patřilo to k partituře, kterou on nenapsal, ale hrál. Asi tak kolem čtvrté páté Celan říká: „Tak já jdu do hotelu.“ Já říkám: „Tak já vás doprovodím.“ Podali jsme si ruce a bylo to z mých setkání takové plné setkání, plné významů.



Paul Celan. Foto archiv.

Byl to hezký muž, právě s takovým tajemstvím; pravidelné rysy, hezké oči, hezké ruce, silný, široká ramena, středního vzrůstu. A stejně i krásně četl, obzvlášť své básně. Hodně překládal, a nebylo to pro něj cvičení, ale potýkání se s jiným jazykem. Znáám jeho překlady Majakovského. Není to Majakovskij stoprocentní, ale je to četba velice vzrušující. Je přeložený, ne, je dokonce přefiltrovaný Celanovou poetikou, neboť se tvrdí, že všechno překládal do Celana, ale to není pravda.

Ten jeho poslední krok byl vepsán do jeho života, to nebyl žádný šilný skutek. Téměř nepil, nadržal se, vypadal ukázkově zdravý, hezký, hladký, čerstvě oholený, žádná dráždidla na podněcování obraznosti, nepotřeboval to.

Žena pro něho najala pracovní pokoj s vyhlídkou na Sein, a to ho přitáhlo. Myslím, že v tom nebylo žádné romantické gesto, ale určitý pocit, že se to naplnilo.

A dále už to nemohl nést.

Básník PAUL CELAN se narodil před devadesáti lety, 23. 11. 1920 v Černovicích v Rumunsku (dříve Bukovina, součást habsburské monarchie, dnes na Ukrajině) v židovské rodině. Během války byl vězněn v pracovním táboře. V roce 1947 se mu podařilo uprchnout z komunistického Rumunska a usadil se v Paříži. Dne 20. 4. 1970 byl nalezen utonulý v Seině.

Náš text (pro Rch mírně krácený a upravený) byl pořízen ze záznamu rozhovoru polského básníka Zbigniewa Herberta (1923–1998) s Piotrem Kłoczowským z r. 1997. Z polštiny přeložil Josef Mlejnek. Historické pohlednice poskytl Petr Hruška.

Návrat domů

*Sněžení, hustší a hustší,
sivé, holubičí, jak včera
sněžení, jak bys i teď ještě spal*

*Šíré tábořiště běloby.
Napříč, bez konce,
stopa saní, stopa ztraceného.*

*Pod tím, ukryto,
proráží to,
co oči tak bolí,
pahorky, pahorky,
neviditelné.
Na každém
vráceno domů do svého dneška,
já uklouzle do němoty:
dřevitost, kůl.*

*Tam: cit,
ledovým vichrem přívátý,
přípeňuje své sívé, své sněžné
sukno na žerď praporu.*

SVĚT vstoupivší k nám
do prázdné chvíle.

*Dvě žerďe stromů, černé,
nerozvětvené, bez
suků.
Ve stopě po tryskáči ostře trčí
jediný
svrchní list.*

*I my zde, v prázdnu,
stojíme pod praporem.*

Básně přeložil Ludvík Kundera.

NÁVRAT DO RODNÉHO MĚSTA

Georges Kars (2. 5. 1880 Kralupy–5. 2. 1945 Ženeva)

V minulých dnech se vrátila do Kralup významná kolekce obrazů Jiřího Karse. V době nepřetržitých mediálních sporů o návrat Muchovy *Slovanské epopeje* z Moravského Krumlova do Prahy tato událost nezbudila téměř žádnou pozornost. Pravda, dosavadní správce obrazů Městské muzeum Velvary ani Městské muzeum v Kralupech nejsou v neřešitelném sporu, jde pouze o dočasnou výstavu, která připomíná letošní 130. výročí narození a 65. výročí úmrtí našeho malíře. Vystavené obrazy však patří k souboru uměleckých děl, který Jiří Kars odkázal rodnému městu a jejichž příběh je snad ještě zamotanější než osudy odkazu Alfonse Muchy. Jako by v Česku něco darovat znamenalo jen nekonečné množství problémů bez naděje na šťastný konec.

Z KRALUPSKÉHO MLÝNA

Podle matriky izraelské obce ve Velvarech přišel Jiří Kars na svět jako Georg Karpeles dne 2. května 1880 v kralupském domě č. p. 7, kde jeho otec Vilém od roku 1875 budoval průmyslový mlýn, který dodnes tvoří jednu z dominant města. Karpelesovi bydleli v dnešní Žižkově ulici, v níž tehdy své živnosti provozovala většina kralupských židovských rodin. Na počátku roku 1906 si rodina změnila své příjmení na Kars.

Malý Georg od dětství rád kreslil a zřejmě netoužil po ničem jiném než se stát uměl-



Jiří Kars: *Akt*, 1909.

cem. První podněty k tomu získal setkáním s malířem a rodinným přítelem Karlem Svobodou-Suchdolským (1860–1940), který malého Karse portrétoval. „Jestliže dojmy z mládí zanechávají v duši trvalé stopy na

celý život, jsem si jist, že protiva mezi zaměstnáním mého ustaraného otce a klidnou prací malíře, tvořícího s úsměvem, na mne hluboce zapůsobila a vedla moje tužby k životu spíše romantického směru,“ napsal o tom později. Otec o synových sklonech nechtěl ani slyšet, později na naléhání matky



Max Horb: *Portrét Jiřího Karse*, 1906.

a známého mecenáše Alexandra Brandejse ze Suchdola přece jen ustoupil. Po ukončení gymnázia v Praze vyrazil mladý Kars na studijní cestu do západní Evropy, na podzim 1899 začal studovat současně na akademii a dějiny umění na univerzitě v Mnichově (univerzita byla podmínkou otce). Stal se žákem Franze Stucka (1863–1928), jehož symbolismus mu však byl již velmi vzdálený. Daleko silněji na něj v následujících letech zapůsobil impresionismus Maxe Liebermanna (1847–1935). V Mnichově poznal i některé pozdější přátele, k nimž patřili Vasilij Kandinskij, Alfred Kubin či Paul Klee. Studia v Mnichově Kars ukončil v roce 1905, kdy zde poprvé vystavoval se spolkem *Secession*. V roce 1906 cestoval nejprve do Španělska a Portugalska, v létě do Hamburku a na sever Německa, následujícího roku znovu do Paříže a Madridu. Když se v Praze na jaře 1907 připravovala první výstava mladých malířů skupiny *Osmá*, Kars se k nim navzdory osobnímu přátelství a pozvání nepřipojil, protože právě připravoval výstavu svých obrazů ze Španělska v Rudolfinu. Roku 1908 odešel znovu do Paříže, která se mu stala domovem a hlavním působištěm téměř na tři desetiletí.

PAŘÍŽAN

V Paříži se v Karsově tvorbě projeví nejprve fauvistické vlivy Henriho Matisse

a jeho přátel, již kolem 1910 však začal pod vlivem Paula Cézanna, Georgese Braqua a Pabla Picassa užívat výraznější kubistickou stylizaci, vždy se však snažil jít vlastní cestou a samostatně rozvíjet vlastní styl. Na Montmartru, kde v ulici Coulaincourt č. 89 po léta bydlel, se stýkal s řadou umělců – už dříve ve Španělsku poznal Juana Grise, později v Paříži Georgese Braqua, Andrého Deraina, Maurice Vlamincka, Aristida Maillola, Alberta Gleize, Jeana Metzinger, Julesa Pascina či Susanne Valadonovou a jejího syna Maurice Utrilla. Mezi Karsovy blízké přátele náleželi i básníci Guillaume Apollinaire, Max Jacob, André Salmon či Španěl Juan Chabas.

S vyhlášením první světové války se Kars musel vrátit domů a téměř celou válku strávil na haličské a ukrajinské frontě, odkud si přinesl náčrtníky plné kreseb zdejších venkovanů i vojáků. Po válce se jeho expresivní a kubizující styl pod vlivem civilismu a novoklasicismu zklidnil, tvary získaly jasnější obrysy i živější barevnost. Ve 20. a 30. letech úspěšně vystavoval v pařížských salonech i v řadě evropských metropolí. Kromě Francie miloval především Španělsko. Roku 1933 si se svou ženou Norou zařídili v tehdy ještě turistickou nedotčeném přímořském městečku Tossa de Mar (asi 50 km od Barcelony) dům, který se měl stát jejich letním útočištěm. Zde Kars hodně maloval a obrazy odtud patří k jeho nejzajímavějším. Do historie dnes rušného letoviska vešel Kars také jako spoluzakladatel městského muzea a inspirátor zdejších soutěží v rychlém malování. Roku 1936 se však museli Karsovi oblíbe-



Jiří Kars: *Podobizna ležící ženy*, 1909.

ného tuskula narychlo vzdát – vyhnala je španělská občanská válka.

NA ÚTĚKU

Ačkoli žil převážně v Paříži, každoročně zasílal své nové obrazy také k výstavám do Prahy a nejméně jednou do roka zajižďel domů k delšímu pobytu, zprvu do rodných Kralup, později do Prahy, odkud podnikal rozmanité výlety po republice,

několikrát byl s manželkou hostem také v Potštejně u hraběnky Marie Dobrzenské (1889–1970). Koncem 30. let se Karsovi rozhodli pro definitivní návrat do Československa. Předehrou k němu měla být velká Karsova retrospektiva v pražském Mánesu v lednu a únoru 1937, jejíhož zahájení se účastnil i prezident Beneš. Po výstavě Kars pobýval nějakou dobu ve Veselí na Moravě, navštívil také Slovensko a Podkarpatskou Rus, jejíž krajina a lidé jej doslova uchvátili. V červnu 1938 si Karsovi zařídili byt a ateliér na pražských Vinohradech, příliš dlouho se z něj však netěšili. Po Mnichovu se překotně stěhovali zpátky do Francie, usadili se v městečku Anse, po porážce Francie žili nějaký čas v Lyonu, kde Kars ještě v letech 1941 a 1942 uspořádal dvě výstavy svých děl. Když německá vojska obsadila jižní Francii, uprchl narychlo 17. prosince 1942 k sestře Else Werflové do Curychu. Tam se obtížně živil malováním nevelkých obrázků, psychicky trpěl v důsledku zpráv o pronásledování a smrti svých přátel i provokacemi agentů gestapa. Když se konečně vracel do osvobozené Francie, spáchal 5. února 1945 v hotelu v Ženevě sebevraždu – a stal se tak další z mnoha podobných obětí šoa.

SLOŽITÁ CESTA DOMŮ

Ve vinohradském bytě zůstala po útěku Karsových kromě jiného také Karsova sbírka moderního umění, která zahrnovala na 150 grafických listů jeho přátel, kresby s věnováním, akvarely i několik desítek



Rodný dům J. K. v Kralupích, foto kolem r. 1900.

obrazů od předních umělců pařížské školy. Mimoto zde bylo uloženo na 150 jeho vlastních děl, od kterých se nechtěl nikdy odloučit. Celou sbírku chtěl odkázat městu Kralupy nad Vltavou, jak to nejdříve zdůraznil při návštěvách Krajinského muzea. Po okupaci zbytku českých zemí gestapo hned v březnu 1939 zabralo byt Karsových a zabavené obrazy předalo do komisioního prodeje v Horejšově obchodu s uměním na Národní třídě. Do konce války Karsova sbírka moderního umění zmizela a z jeho vlastního díla zůstalo jen několik desítek olejů, které se lidé za okupace asi

báli kupovat. Všechna tato díla byla v roce 1945 jako sporné vlastnictví úředně zabavena – a když po únoru 1948 majitel obchodu emigroval, připadla znovu státu.



Jiří Kars: *Nalezení Mojžiše*, 1921.

Posledním přáním Jiřího Karse bylo, aby odpočíval v rodinné hrobce ve své vlasti. Jeho manželka, paní Nora Karsová, se nakrátko vrátila z Paříže do Československa koncem roku 1945, ale pro složitost poválečných poměrů se převezení ostatků ani převzetí pozůstalosti nemohlo realizovat. Přijela do Prahy ještě roku 1949, kdy byly v polovině června za účasti hrstky známých ostatky Jiřího Karse, rytíře francouzské Čestné legie (1937), uloženy do rodinné hrobky na Novém židovském hřbitově v Praze. Zároveň se paní Karsová pokusila získat nazpět alespoň zbytky obrazů svého muže z vinohradského bytu. Shodou okolností však byly zbývající obrazy nedlouho předtím ze skladu Horejšova obchodu odcizeny a podařilo se je vypátrat až po odjezdu paní Karsové do Francie.

Tím však celá anabáze ještě neskončila. Zachráněné torzo malířovy pozůstalosti (54 obrazů a 9 náčrtků) darovala Nora Karsová městu Kralupy nad Vltavou a vyplnila tak alespoň zčásti přání svého manžela. Město ale tehdy žádné výstavní prostory nemělo a asi ani příliš chuti se ve věci angažovat. Obrazy s rozpaky posléze skončily v Okresním vlastivědném muzeu na zámku v Nelahozevsi. V polovině 50. let se sbírky ujali místní umělci Ladislav Čepelák a Jiří Corvin a některé obrazy naplnili na rámy a provizorně rozmístili ve stísněných prostorách muzea. O něco později vznikla ve Velvarech v budově radnice tzv. Okresní galerie, kde konečně mohla být všechna díla vystavena. V souvislosti s reformou státní správy v roce 1960 byl však zrušen kralupský okres a tedy i okresní muzeum

a jeho velvarská část připadla okresu Kladno. Pro nedostatečnou návštěvnost byla velvarská galerie zrušena a Karsovy obrazy přešly do majetku Středočeské galerie, později byly převedeny do Okresního muzea Kladno, které je předalo zpátky do správy Městskému muzeu ve Velvarech, kde bylo od té doby několik Karsových obrazů vystaveno na stěnách koncertního sálu.

Při návštěvě Prahy v roce 1949 paní Karsová přislíbila, že městu Kralupy věnuje také malý kvaš, na němž Karsův blízký přítel Maurice Utrillo zachytil podle fotografie jeho rodný dům a mlýn v Kralupích. Tento malý obrázek, který Kars velmi miloval, poslala v listopadu 1964 městu Kralupy diplomatickou poštou a spolu s ním dvě cenné Karsovy busty od sochařů Guye Monoda a Chany Orloff. Městská rada převzala tento dar 30. ledna 1965, několik dní poté, co Nora Karsová 20. ledna v Paříži zemřela.

PO PŮL STOLETÍ

Trvalo více než padesát let, než byla na kralupském mlýně v roce 1998 odhalena (mimochodem zdařilá) pamětní deska Georsege Karse od Josefa Hvozdenského. Od té doby je také menší – postupně obměňovaná – výstava Karsovy umělecké pozůstalosti instalována nejen v koncertním sále v Městském muzeu ve Velvarech, ale také v Seifertově síni v Městském muzeu v Kralupích. Současná kralupská výstava představuje 45 obrazů převážně ze sbírky velvarského muzea, doplněné zápujčkami z galerií v Chebu, Karlových Varech, Litoměřicích a z Galerie hl. města



M. Utrillo: *Mlýn Karsových v Kralupích*, 1931.

Prahy. Potrvá do 14. listopadu 2010 a můžeme ji všem čtenářům doporučit.

ARNO PAŘÍK

(Text vznikl na základě studie a vzpomínek O. Špecinger.)

TŘICET LET PRÁCE NA CD

Encyklopedie židovských obcí

Jedna z mnoha aktivit Židovského muzea v Praze se týká mapování historie českých a moravských komunit. Nejen v podobě odborných publikací zaměřených na specifická témata, ale způsobem, jenž poskytuje odpovědi na otázky, které nás napadají při procházkách městy a vesnicemi. Existovala zde židovská obec? Měli zdejší Židé synagogu či modlitebnu? Svůj hostinec? Kde asi stál? Měla obec hřbitov a kde ho hledat? Ačkoli se situace v mnohém mění k lepšímu, památky se opravují a stopy zmizelé židovské společnosti jsou na mnoha místech označeny tabulkami nebo je lze dopátrat v místních informačních centrech, odpovědi se někdy nalézají obtížně.

ŽMP se proto rozhodlo postupně zveřejňovat v elektronické podobě „encyklopedii židovských obcí a dalších významných míst na území České republiky“, kterou s použitím svého soukromého archivu vytváří Jiří Fiedler. Dílo je současně výsledkem jeho více než třicetileté excerptce pramenů v archivech a knihovnách, korespondence i průzkumu přímo v jednotlivých lokalitách. Na základě této práce J. Fiedler již dříve publikoval knihu *Židovské památky v Čechách a na Moravě* (anglická verze vyšla v nakladatelství Sefer roku 1991, česká o rok později a je vyprodána). Současná podoba hesel je však daleko obsáhlejší a detailnější. Elektronická forma má proti publikacím jednu zásadní výhodu: s údaji lze stále pracovat, doplňovat je, opravovat, aktualizovat.

OBSAH A STRUKTURA HESEL

Co všechno lze v encyklopedii najít? Kromě základních toponymických, geografických a správních údajů o dané lokalitě jsou tu zachyceny informace o počátcích židovského osídlení, jeho demografickém vývoji, a pokud možno i o sociální skladbě židovské komunity; přehled udělených privilegií; záznam o pohromách, které obec postihly; základní data k dějinám náboženské obce a výčet jejích funkcionářů (představených obce, rabínů, kantorů atd.); údaje o místních náboženských, vzdělávacích a charitativních institucích (synagogách a modlitebnách, rituální lázni, školách, špitálu apod.); popis židovského sídelního okrsku (ulice nebo čtvrti), významných veřejných budov, někdy i soupis obytných domů s jejich obyvateli; informace o hřbitově (hřbitovech); soupis dochovaných matrik, výběr nejvýznamnějších dalších archiválií a aspoň částečný výčet dostupných vyobrazení daného místa.

Cenné jsou často údaje z obecních kronik či ústní informace získané od pamětníků a dále fakta získaná na základě osobního ověření stavu bývalých židovských sídlišť a jejich památek, případně podoby míst, kde stávaly často už zaniklé objekty (synagogy, hřbitovní budovy apod.). V encyklopedii není zpracováno závěrečné období historie většiny českých a moravských židovských obcí, období holocaustu: podrobné údaje například o transportech do Terezína a seznamy obětí lze získat v muzejním Oddělení pro dějiny šoa. Hesla jsou různě dlouhá: většinou od půlstránky (taková většinou odkazují na jiné heslo) do padesáti stran stručného výčtového textu a tabulek. Zatím nejrozsáhlejší heslo (o židovské komunitě v Luži) ale přesáhlo devadesát stránek. Údaj o jednotlivých lokalitách lze objednávat přímo v pražském Židovském muzeu – viz níže.

SVATBY NA NÁDRAŽÍ A JINÉ

Na otázku, kolik hesel už je zpracováno a kterým místům věnoval autor hlavní pozornost, Jiří Fiedler odpovídá: „Je hotovo asi 300 hesel, dalších 700 je možno objednávat s tím, že je pro zájemce dokončím, doplním v nich aktuálnější informace. Zaměřuji se na menší obce, které nejsou třeba vůbec v tištěných pramenech zpracované. Asi sto nejvýznamnějších obcí nedělám, jen ty doposud víceméně zanedbávané.“

V současné době je sestavena zhruba pětina z celkového počtu více než 1400 budoucích encyklopedických hesel. Mezi nimi jsou zahrnuta sídla židovských náboženských obcí nebo modlitebních spolků, další lokality s prokázanou nebo předpokládanou existencí židovské modlitebny, místa spojená s životem významných osobností (tj. především jejich rodiště) i katastrální obce, na jejichž území se nalézají židovské hřbitovy patřící někdy i vzdáleným náboženským obcím, ale také místa pracovních nebo internačních táborů z let šoa a mnoho lokalit s hromadnými hroby obětí „transportů smrti“. Nachází autor i po tolika letech bádání nějaké zajímavosti, no-

vinky? „V matrikách občas narazím na různé zajímavosti. Například místo svateb. Židovské svatby se na sklonku 19. a na počátku 20. století často konaly v hotelích, přinesli tam chupu a proběhl obřad. Někdy se najdou svatby i na nádražích a v nádražních restauracích. Když se otevíraly nové tratě Vídeň – Přerov – Krakov nebo Přerov – Olomouc – Praha, konaly se svatby právě v nově otevřených, tehdy krásných a moderních budovách. Našel jsem například záznamy o svatbách v Janovičkách u Chocně (trať tam zprovoznili v r. 1845, svatba se konala 1849 a další roku 1854). V Chocni se roku 1855 konala svatba „v nádražním hostinci“: snoubence z Luže a z Doudleb nad Orlicí oddal rabín z Rychnova nad Kněžnou, na nádraží v Týnci nad Labem snoubence ze vzdálených míst oddávali roku

1853 a 1855 významní rabíni zase z jiných měst. Další podobné záznamy se týkají železničních stanic třeba v Břeclavi (1877), Chrastí (1896), Mezimostí nad Nežárkou (1906 a 1911), Prostějova, Šakvic, Vranovic u Pohořelic, Zaječína a Zámrsku.

Narazil jsem na zajímavé záznamy z Hostouně u Kladna, v nichž se představení obce v čele s rychtářem v 18. století ur-

putně bránili založení židovského hřbitova, psali petice, nařikali, že u hřbitovní zdi se bude hromadit sněh a že „naše mládež je nezvedená a my jí nemůžeme zabránit, aby hřbitov nepoškodila“. Získal jsem také dopisy, které roku 1942 psala paní v Pučlicích, která jako poslední Židovka čekala na deportaci. Píše, jak se k ní sousedi chovají, kdo jí pomohl, ale spíše, jak si vesničané rozebírají její majetek.“

KOKRHÁČEK, KORÁLEK, KORNFELD, HABERFELD, STRASSERFELD

A ABRAHAM CHAJIM Z IVANOVIC

Když J. Fiedler „listuje“ počítačovými záznamy, dokládá, že četba encyklopedie nemusí být nezáživná. Zmiňuje například další zajímavost: kuriózní židovská příjmení. „Sbírám česká příjmení, která nejsou odvozená od jména obce. Zpočátku se ale všechna musela psát německým pravopisem. Je to třeba spousta „ptačích“ příjmení (nejenom Kafka, ale taky Brabetz, Hollub, Hrdlička, Katscher, Ratzek, Soyka a další). Z Mladé Vožice zřejmě pochází typické židovské jmé-



Jiří Fiedler, foto Alice Marxová.

no Synek, z jihozápadních Čech jméno Suchařípa, z Chrudimska se šířila příjmení Beran a Vohryzek. Často se vyskytoval Brumlík, Klepetář, Kokrháč, Korálek, Vocásek, Vodička, Voplatek. Nebo Růžičkové, to byli buď Cikáni, nebo Židé. Někde převzaly židovské rodiny příjmení svobodných sedláků, u kterých bydlely v nájmu (třeba jméno Růžek v okolí jihočeské Růžkovy Lhoty). Zajímavá situace nastala například ve městě Strážnici. Až do vydání josefského patentu o povinných příjmeních tam nikdo příjmení neužíval, a od Nového roku 1788 najednou v matrice všichni příjmení mají, ale většinou jsou vytvořena podle několika schémat. Současně se tam objevilo deset různých feldů (od Haberafelda, Kornfelda, Rosenfelda, Strattenfelda až po Wurmfelda), třináct -mannů (od Eisenmanna a Fettmanna po Weissmanna), osm -steinů (od Hersteina po Weinsteina a Wintersteina), vznikla typická strážnická jména související s hvězdami (Lichtenstern, Morgenstern a Sonnenstern), se svitem (Siebenschein a Sonnenschein), barvou pláště (Blaumantl, Grünmantl, Schwarzmantl a Weissmantl) nebo kořinky (Rosenwurzl a Rebenwurzl). S místním vinohradnictvím jistě souviselo i nové jméno Rebensaft.

A když jsme u těch příjmení: Při prohlížení a excerpci židovských matrik narazí člověk tu a tam na leccjakou historickou kuriozitu. Jednu takovou podivuhodnost jsem našel v matrice narození pro Ivanovice na Hané. Roku 1871 se v Ivanovicích v domku čp. XIV v židovské čtvrti narodil chlapeček Abraham Chajim. – Na tom by nebylo nic výjimečného, jenže jeho rodiče neměli příjmení (otec je zapsán jenom jako Elijah a matka jako Chaja Sara) a pocházeli prý „z Babylonu v Orientě“ (doslova „aus Babylon in Orient“). V Ivanovicích určitě nebydleli, žádná jiná zmínka tam o nich není a jako obyvatelé Rakouska-Uherska by museli mít příjmení. I jejich starobylá zapsaná jména působí dost cizokrajně. Snad ten údaj o narození zapsal matrikář až dodatečně, podle doslechu, jinak by se asi snažil získat nějaký konkrétnější údaj o původu těch manželů (ze zřícenin babylonských pocházeli sotva)... Dá se tedy jenom usuzovat, že byli „na cestě“, že odněkud do Ivanovic přišli a někam pak zase zmizeli... Možná jenom v těžké hodině zaklepalí na nějaké dveře a domácí nechali tu paní u sebe porodit. Zřejmě tam ale pobýli s miminkem aspoň týden, protože v matrice už má zapsané jméno, takže ho v Ivanovicích asi i obřezali... Nepřipomíná nám ten příběh něco z novozákonní literatury?“

MIKVE BAAL ŠEM TOVA

Do jaké míry je encyklopedie, dnes zřejmě nejkompletnější pramen o někdejších ži-

dovských obcích, využívána? „Vyřizují stovky e-mailových dotazů za rok a podle individuálních objednávek zpracovávám další hesla ‚k okamžitému dodání‘. Ale moc se o encyklopedii asi neví, protože jinak by se o ni zajímaly třeba obecní úřady, a tak by se možná vyvarovaly chybných informací, které přebírají ze starších publikací nebo z internetu. Já také sleduji místní tisk a zjišťuji, že se publikuje velké množství chybných dat, včetně oficiálních údajů, včetně odborných publikací, včetně zastaralých a nepřesných informací převzatých z mé staré knížky! V encyklopedických heslech pak zaznamenávám, že určitý článek vyšel, a označím chyby, které lze přesně identifikovat.“

Na otázku, zda učinil nějaký objev, který vyvrací historickou pravdu, J. Fiedler říká: „Objev, to nevím, ale existuje hodně pověstí a legend, které s realitou moc nesouvisí. Třeba židovská obec v Poběžovicích v západních Čechách. Tam mají několik legend, které se neustále objevují na internetu a v článkách. Totiž že město a zdejší mikve dvakrát navštívil rabín Löw a že lázeň má léčivé účinky... Nebyl přitom důvod, aby Maharal jezdil do nějaké málo známé začínající obce. Největší legenda ale tvrdí, že tam přijel Baal Šem Tov, zakladatel chasidismu, že v Poběžovicích pobýval skoro rok a že se tam v lázni 310krát ponořil! To je naprosto fantastický nápad, převzatý z jistého romantického rukopisného falza. Někdejší rabín, který sám pocházel z chasidské rumunské obce, chtěl zřejmě do Poběžovic přivést finance, takže kolem roku 1927 vytvořil z místní mikve poutní místo. Přijížděly tam prý tehdy celé zájezdy chasidů. Po roce 1990 měl v sousedství dřevovýrobu jistý pan Adamec. Napřed se prý divil, že se na jeho dvoře objevují skupiny podivných Američanů s černými klobouky a s černými kabáty až na zem – ale potom jim vybudoval novou, náhradní mikvi! Ve sklepě s velkou studnou instaloval osvětlení, ohříváče vody, lavici a věšáky, a chasidé k němu jezdili, ponořovali se a pak k úžasu okolí kolem studny tančili. Podnik pana Adamce ale zanikl a budku nad replikou mikve zbořili.“

Alice Marxová

Pokud máte zájem o zaslání hesla z elektronické encyklopedie, naleznete je na stránkách Židovského muzea (<http://www.jewishmuseum.cz>), kde kliknete vlevo na „encyklopedie židovských obcí“. Vyplňte jednoduchou objednávku a poštou poté dostanete požadované soubory na CD s fakturou. Soubor zasláný na CD stojí 10 Kč za 1 stránku textu + 20 Kč CD + 90 Kč poštovné.

RÁD JSEM SE DOŽIL TĚHLE PRAHY

(dokončení ze str. 7)

Záměrně si vybírám jen několik případů, protože mi nejde o prostý popis jednotlivých incidentů, ale o vysvětlení toho, že se v tomto období stát rozhodl vynaložit úsilí a prostředky na tyto procesy navzdory tomu, že bylo zřejmé, že s obviněními z rituální vraždy nebylo něco v pořádku. Kladu si tedy otázku, která vlastně patří do sféry sociologie poznání. Co způsobilo, že tento konstrukt v daném období fungoval? Byl v souladu s tehdejší vědeckým názorem? Jakou roli hrála kriminologie? Jakou důležitost měly náboženské předsudky?

V hlavě mám do budoucna ještě jeden plán, týkající se recepce Talmudu v 19. století. Pracovní název tohoto projektu zní Společenský život posvátného textu a měl by se dotýkat vztahu židovské identity a Talmudu ve střední Evropě. Takže totéž období, stejná města – Praha, Budapešť, Berlín. Chci se však zaměřit na jiný jev, jímž je pozornost nežidovské společnosti k rabínským textům, jejíž intenzita v různých dějinných momentech kolísala. Existují období, například 13. století ve středověku a později perioda křesťanského hebraismu v 16. století, kdy nežidovské prostředí věnovalo rabínské literatuře výjimečnou pozornost a považovalo ji za klíč k porozumění Židům. Nežidy fascinovala myšlenka, že židovská kreativita neskončila s uzavřením Starého zákona, současně jim však tato myšlenka působila starostí. Podkopávala totiž přesvědčení o nástupnické roli křesťanství vzhledem k judaismu. 19. století pak je jedním z momentů, kdy došlo ke znovuobjevení Talmudu, který se stal základem pro tvrzení, že Židé jsou asociální a nemohou se nikdy stát součástí evropské společnosti. Třetí rovinu by v mé studii měla tvořit otázka, jak byla znalost Talmudu a rabínské vzdělanosti v židovských obcích rozšiřována.

Co byste dodal na závěr?

Když jsem se poprvé vydal do Československa, lidé v Americe se mě ptali, proč právě východní Evropa – žili jsme ve světě, jehož hranice vytvořila studená válka. Bylo to předtím, než se Praha stala místem nostalgických vzpomínek západních intelektuálů. Pro mne to tehdy byla *Tora lišmah*, čistě intelektuální zájem. Jsem rád, že jsem se dožil Prahy, která je do jisté míry módním městem, a situace, kdy čeští judaisté mohou volně cestovat, studovat v zahraničních knihovnách a pražští Židé mohou svobodně vyjádřit svůj vztah k Izraeli.

Pavel Sládek

POHLEDNICE Z TOMARU

O nejstarší zachované portugalské synagoze v podhradí

Většina návštěvníků míří do portugalského Tomaru kvůli monumentálnímu templářskému hradu a klášteru Convento de Cristo.



Většina z nich ale při procházce „podhradím“ po kamenem dlážděných úzkých uličkách zjistí, že se tu nachází i další pozoruhodnost: bývalá židovská čtvrť. Ta je označena po vzoru historického do-

kumentu jako „Rua de Joaquim Jacinto, původně Rua Nova qui foi judaria“, a tvoří ji jednopodlažní a dvoupodlažní domky s jednoduchou, ale přitom nápaditou, původně zřejmě renesanční fasádou s úzkými balkony. V centru ulice se nalézá zdejší synagoga, nejstarší zachovaný templ v celé zemi.

TEMPLÁŘI A ŽIDÉ

Tomar, ležící asi 140 km na severovýchod od Lisabonu v úrodném kraji na březích řeky Nabão, patřil v dějinách země k významným městům. Jeho počátky se datují do 1. století občanského letopočtu, kdy zde vznikly římské osady Nabantia a Sellium (obyvatelé kraje se tehdy nazývali Nabantinci). Po skončení maurské nadvlády, v čase portugalské reconquisty byla v roce 1159 oblast darována řádu templářských rytířů. O rok později položil portugalský velmistr řádu Gualdim Pais základní kámen kláštera a hradu. Klášter, který se stal hlavním sídlem vlivného a bohatého řádu, je ohromná, původně gotická, velkoryse řešená a na svou dobu moderní (a pohodlná) budova s několika ambity a nádvořími vyzdobenými modrobílými keramickými dlaždicemi (*azulejos*). Ke klášteru patří rovněž šestnáctiboký kostel z 12. století, postavený podle jeruzalémské baziliky Svatého hrobu, a kapitula, zdobená okny v dekorativním manuelském stylu.

Když byli templáři na nátlak papeže rozpuštěni, klášter spolu s majetkem byl převeden na nově založený řád Kristův. Na počátku 15. století se jeho velmistrem stal třetí syn krále Joãa I. Jindřich, Henrique o Navegador (Jindřich Mořeplavec, 1394–1460), který se proslavil jako organizátor počátků portugalských zámořských objevů. Traduje se, že na podporu objevitelských cest do Afriky a Indie využíval nejen majetek a tajné znalosti obou řádů, ale

nezanedbatelnou měrou i finanční pomoc židovských obchodníků a bankéřů. Dokázal také využít znalosti kartografů, astronomů, matematiků a navigátorů židovského původu, kteří předávali své znalosti rytířům řádu – budoucím mořeplavcům.

JUDARIA A LÍBÁNKY INŽENÝRA SCHWARZE

Nejstarší doklad o tomarských Židech představuje náhrobní kámen z roku 1315. Ulice se synagogou, jež byla vystavěna mezi lety 1430 a 1460, názorně dokládá, že před vlnou násilných křtů, která začala



Synagoga v Rua da Judaria.

roku 1497 a vyvrcholila r. 1540 zavedením inkvizice po vzoru španělského království, se Židům v Tomaru (jako ostatně v celém Portugalsku) i přes stoupající protižidovské násilnosti dařilo dobře. Obyvatelé čtvrti se nazývali *gente da nação* (lidé [židovského] národa), měli králem zajištěnou nezávislost své komunity, nárok na vlastní soudy, představitele obce a rabíny. Většinou patřili k vyšší třídě majetných a úspěšných obchodníků, lékařů, kartografů, matematiků a dalších povolání, jež profitovala z dobrých vztahů s panovníky a z hospodářského rozkvětu země.

V Portugalsku v roce 1497 existovalo na čtyřicet větších židovských obcí s celkem 200 000 členy (tvořili zhruba pětinu tehdejších obyvatel země). Navíc tu nalezlo přechodný domov na 150 000 Židů vyhnaných roku 1492 ze Španělska. Ještě roku 1493 najal král João II. do svých služeb židovského astronoma Avrahama Zacuta (1452–1515), autora díla *Almanach*

Perpetuum, matematických tabulek využívaných pro navigaci. Při přípravě plavby Vaska de Gamy do Indie se s A. Zacutem radil i král Manuel I. Tentýž král vydal ovšem po sňatku se španělskou princeznou Isabelou na sklonku roku 1497 edikt, podle něhož měli portugalští Židé buď konvertovat ke křesťanství, nebo ze země odejít.

Tomarští Židé museli tehdy svou synagogu opustit. Když byla vyklizena a zbavena všech židovských znaků, dostala se do soukromých rukou a od roku 1516 zhruba do roku 1550 fungovala jako městské vězení. Jako zajímavost zmiňují současné webové stránky synagogy, že na základě privilegia, které roku 1516 ustanovil král Manuel, nesměli být do městské věznice zavřeni tomarští novokřtenci (tj. pokřtění Židé). Později synagoga sloužila jako kaple (17. století), v 19. století jako seník, posléze tu bylo skladiště.

Na lepší časy začalo svítat až ve století dvacátém. Roku 1921 byla budova prohlášena za národní památku a roku 1923 ji zakoupil důlní inženýr a hebraista Samuel Schwarz. Vlastně lze říci, že synagogu zachránily líbánky zmíněného inženýra: rodák z polského Zgierze se do Portugalska dostal během svatební cesty. Zastihla ho tu první světová válka, takže se nemohl vrátit domů. Zalíbilo se mu tu ale tak, že se s manželkou rozhodli v zemi zůstat a věnovat se mj. oživení židovských aktivit (načas se dokonce stal předsedou lisabonské židovské obce). Schwarz nechal synagogu vyčistit a prozkoumat, poté ji daroval portugalskému státu pod podmínkou, že zde bude umístěno luso-hebrejské muzeum. Smlouva byla podepsána 27. července 1939, na oplátku získali manželé Schwarzovi portugalské občanství, díky němuž bez problémů přežili holocaust.



Pohled do interiéru tomarské synagogy.

SYNAGOGA DNES

V pohledu z ulice je synagoga (Rua da Judaria 73) nerozeznatelná od ostatních domků. Původní vchod, který tvořil

gotický portál obrácený na východ, už neexistuje. Oč nenápadnější je exteriér, o to působivější je vnitřek budovy, do níž se sestupuje po několika schodech. Světlá modlitebna má čtvercový půdorys o zhruba osmimetrových stranách a vysokou klenbu, tvořenou dvanácti lomenými oblouky v maurském stylu. Čtyři centrální kamenné sloupy se zdobenými hlavicemi ohraničují prostor bimy. Podle sefardské tradice (a především té portugalské) čtyři sloupy symbolizují čtyři pramatky. Svitek Tóry je uložen v dřevěném aronu.

V synagoze sídlí, jak bylo ujednáno před sedmdesáti lety, *Museo Luso-Hebraico de Abraham Zacuto*, pojmenované po slavném matematikovi. Exponáty rozložené podél stěn a na stěnách a policích zahrnují archeologické nálezy, především zbytky cenných středověkých kamenných nárobků z území Portugalska, i novější artefakty, na nichž jsou prezentovány (a vysvětlivkami doplněny) židovské tradice a zvyky. Předměty do synagogy darovali Židé z celého světa (je tu i pohár z Prahy). Vedle menor, havdalových svícňů, pohárů a pokrývek chaly či macesů jsou tu k vidění i dárky osobnější, jako třeba pestrobarevný gobelín zobrazující Mojžíše. Menší sousední místnost sloužila jako mikve – i ta bude po rekonstrukci součástí muzea.

Dnes žijí v Tomaru dvě židovské rodiny, k nimž patří manželé Vascovi, kteří na synagogu dohlížejí. Usměvavá postarší dvojice s návštěvníky ochotně pohovoří a výklad o významu čtyř sloupů a pramatek hbitě převede na živější téma: „Máte děti? A manžela?“

Bohoslužby se v synagoze konají, když se díky turistům či hostům podaří sestavit minjan. V době naší návštěvy si budovu prohlížela výprava z Izraele. Loni synagogu navštívila zhruba tisícovka lidí, z toho celá desetina z České republiky. Slavná historie a vzcný styl se prolíná a bez problémů snáší s barvotiskovými ozdobami. Setkáváme se tu s neokázalou, ale upřímnou vstřícností, pro Portugalce a Portugalsko charakteristickou, která celý interiér s jeho poklidnou živostí ještě více rozjasňuje. Uklidňující atmosféru synagogy si návštěvník odnáší s sebou; stejně jako vzpomínku na impozantní siluetu templářského hradu nebo nehybnou volavku uprostřed řeky Nabão.

ALICE MARXOVÁ
Foto Jan Šarboch

(Více informací o synagoze najdete na www.oocities.com/tomar_synagogue. Autorka děkuje za inspiraci a pomoc manželům Šarbochovým z českého velvyslanectví v Lisabonu.)

POD SEBOU NEBE JAKO PROPAST

„Kdo kráčí po hlavě, dámy a pánové, kdo kráčí po hlavě, ten má pod sebou nebe jako propast,“ pronesl německy píšící básník rumunsko-židovského původu Paul Celan v roce 1960 ve své řeči při přebírání



ceny Georga Büchnera. Vpodvečer dvacátého dubna tohoto roku se tato věta rozléhala nad hladinou Vltavy, mezi mosty Palackého a Jiráskovým, odrážela se od lhostejných řad aut a nevšímavých chodců, a ztrácela se někde v nebi či na dně řeky. Na Paula Celana, od jehož smrti toho dne uplynulo čtyřicet let, vzpomínal Ladislav Čumba spolu s dalšími dvěma aktéry během happeningu, jež lze směle nazvat kulturní událostí roku. Pořadatelem bylo občanské sdružení Skutečnost. Jak se na podobnou událost sluší, publikum bylo malé, pouze dva tři hosté.

Program s pečlivou choreografií vycházel z několika Celanových textů. Kromě již zmíněné řeči při udělení Büchnerovy ceny, nazvané *Poledník*, se četlo především z prózy *Rozhovor v horách* (1959) a z básní *Je čas a Fuga smrti*. Alice Stašková napsala o *Poledníku*: „Celanova řeč se neustále ptá: odkud a odkdy se počíná báseň, odkud se píše. Ptá se po místě a čase události a po možnosti setkání – s tím cizím, úplně cizím, s Já, s tím dru-



hým. „Každé básni,“ píše Celan, „je vepsán její 20. leden. A možná, že se všichni píšeme od podobných dat, a nějakým datům se připisujeme.““

Co znamená dvacátý leden? Podle Celana toho dne kráčel po horách Büchnerův Lenz (postava ze stejnojmenné Büchnerovy povídky), aby se setkal se svým

vlastním Já. Které datum je klíčové pro Celana? Stašková uvažuje, že básník se možná „psal“ od 20. ledna 1942, kdy na konferenci u Wannsee rozhodli o tzv. „konečném řešení židovské otázky“. Celanova báseň *Todesfuge* či *Fuga smrti* (snad z roku 1944), promlouvá hlasem židovských vězňů koncentračního tábora a začíná známým veršem „Černé mléko jitra pijem je navečer“. Celan (vlastním jménem Paul Antschel) se setkal s některými z přeživších z Bukoviny po jejich návratu v roce 1944. Jeho rodiče nepřežili.

Dvacátý duben tohoto roku byl zvláštní den. Čas se zastavil, aspoň pro ty, kteří uvízli v Praze kvůli sopečnému prachu. V prázdných Vojankách posedával manželský pár z Virginie; rozkvétající magnolie i všechno okolní baroko jim bylo lhostejné, až protivné – byli zkrátka jinde, než kde měli být. I vzpomínka na Paula Celana byla i se svou nepovšimnutou teatralností dějem, který běžel mimo čas, nesouměřitelně s tím, co se dělo kolem.



Jiný přeživší, Pavel Eisner, kdysi psal o tom, co může spatřit všímavý chodec v Praze za jarního odpoledne: trhovkyně připravily své konkurentce narozeninovou oslavu, na chodník před činžáky v Pařížské si vynesli židle staří nájemníci domů, na rohu Široké zahlédl *flaneur* gesto, jemuž se zdráhal uvěřit. Je zapotřebí nevšední kosmické konstelace k tomu, abychom zahlédli naše všední okolí v novém světle? Kdo kráčí po hlavě, dámy a pánové...

V závěru vzpomínky na Celana tři svátečně oblečení muži pomalu kráčeli po svažující se ploše náplavky do řeky, mezi dříví a odpadky. Pomalu se nořili do vody, nepřestávali však přitom číst úryvky z *Rozhovoru v horách*. V závěru jim byla voda až po krk. 20. dubna 1970 zřejmě utonul v Seině Paul Celan.

VERONIKA TUCKEROVÁ
Foto Claudia Adlhoch
(Překlad *Fuga smrti* Ludvík Kundera)

ŽIDÉ EXISTUJÍ ...a další události

/Vybráno z českého tisku/

Blanenský deník (13. 10.) přinesl zprávu o tom, že chystaný památník holokaustu v Brně zatím nevznikne: žádný z návrhů se radním nelíbil, určili ale vítěze a rozdali jim odměny. ■ Časopis Ekonom (30. 9.) otiskl obsáhlý článek na téma košer potravin v Česku. ■ Pod titulkem „Žid Süss a výčitky Lídy Baarové“ píše Pátek Magazin LN (22. 10.) o snímku zabývajícím se okolnostmi vzniku kdysi velmi populárního nacistického snímku z r. 1940; film v Německu „láme rekordy návštěvnosti“. ■ Na otázku „Jak vypadalo staré tachovské židovské ghetto“ a jak žili tamní Židé, odpovídá podrobně text v Tachovském deníku (1. 10.). ■ Pod titulkem „Claude Lanzmann: smrt je skandál“ publikovaly Literární noviny (7. 10.) rozhovor se slavným francouzským režisérem. Tvůrce filmu *Šoa* hovoří mj. o svém vztahu k Němcům, o přátelství se J.-P. Sartrem. „Sartre tvrdil, že teprve antisemitismus stvořil Židy. Když jsem v roce 1952 poprvé cestoval do Izraele, s údivem jsem seznal, že, a byl to pro mě šok, židovský národ existoval, měl dlouhou historii, tradici, nezlomnou vůli a vlastní velikost. Žid existuje bez antisemitismu, sui generis, vlastním právem. Sartre to pak akceptoval.“ K chování Francouzů za války Lanzmann říká: „Francie měla dvě tváře ... ale dvě třetiny francouzských Židů byly zachráněny díky podpoře francouzských lidí.“ ■ iDnes (4. 10.) přinesl zprávu o nález dokumentu, který dokazuje, že maršál Pétain, šéf vlády ve Vichy, se osobně zasadil o zpřísnění protizidovských zákonů. Podíl Vichy na deportaci 75 000 francouzských Židů přiznal až v r. 1995 prezident Chirak. ■ Pod titulkem „Povídání o nádherné rakovnické synagoze“ otiskl Rakovnický deník (29. 9.) článek o životě židovských obyvatel města. ■ Šumperský a Jesenícký deník (16. 10.) publikoval rozhovor s Erikou Bezdíčkovou, autorkou knihy *Moje dlouhé mlčení*. Na otázku „Jak dlouho jste mlčela?“ řekla mj.: „Poválečná společnost žila spíše v euforii a v očekávání klidného poválečného života. Vlastně mlčeli všichni, kteří přežili koncentrační tábory. Měli jsme za sebou trauma, se kterým jsme se museli především vyrovnávat sami. V knize nemlčím ani o tom, co mě trápí do dnešních dnů...“ Na jiném místě říká: „Často jsem byla v neřešitelných situacích a pokaždé mi pomohl vesmír. Opravdu, věřím, že to jde. Moje víra v to, že nic živého se nemůže nadobro ztratit, je neotřesitelná. Proto

také nemám strach ze smrti, kterou jsem kolem sebe viděla bezpočtukrát. Já si jednoduše i po tolika letech umím přiblížit lidi, které jsem milovala... Talisman jsem nikdy neměla, po válce mi nic nezůstalo. Jen mi nyní každý podzim nosí muž a děti první kaštany. Ty pak nosím po kapsách. Bez naděje, ať již věříte v cokoli a kohokoli, se snad ani nedá žít.“ ■ Pod titulkem „Výborná kniha o boji za svobodu i o její ztrátě“ přinesla Mladá fronta Dnes (6. 10.) recenzi románu Jiřího Šulce *Mosty do Tel Avivu* o československé pomoci Židům v letech 1946–9 a únoru 1948. Knihu srovnává s „proslulým románem Leona Urise *Exodus*“. ■ Pod titulkem „Ide o svobodné klima Budapešti“ publikovaly Lidové noviny (16. 19.) rozhovor s G. Demským, který byl dvacet let primátorem maďarského hlavního města. „Nedá se říci, že by v Budapešti žila nějaká židovská menšina, protože se sami Židé takto neoznačují,“ říká mj., ale přiznává že je „Budapešť metropolí, která má největší židovskou komunitu v Evropě“. ■ Pátek Magazin LN (1. 10.) přinesl zasvěcený článek o jedné nepřiliš známé dramatické události druhé světové války: vzpourě části československých jednotek v Británii v r. 1940, mj. pro „antisemitismus, nacionální šovinismus, skrytý fašismus, zupáctví důstojníků, neschopnost politiků“ apod. Text pojednává o osudu vzpouře i vzbouřenců a připomíná, že mezi nimi byl i Ján (Abraham Keib) Hoch (1923–1991), rodák z Podkarpatské Rusi, později známý jako Robert Maxwell, jeden z mediálních magnátů druhé poloviny minulého století. ■ Média (např. Radiožurnál, 11. 10.) zaznamenala, že se v Praze sešel seminář na téma Jan Neruda a jeho vztah k Židům. ■ Týdeník Reflex (30. 9.) věnoval obsáhlý článek fenoménu zvanému Anna Mahlerová. ■ Rozhovor s hercem, dramatikem, režisérem a prozaikem Arnoštem Goldflamem vysílala TV Prima (15. 10.). ■ Olomoucký deník (16. 10.) ve své stížnosti na úroveň Českých drah cituje „staršího muže, který příznačně poznamenal: Tímto způsobem snad nevozili ani Židy do lágrů“. Deník (11. 10.) upozornil na Dny židovské kultury, kdy si Olomouc připomene například filosofie E. Husserla a L. Wittgensteina. ■ Podle deníku Právo (27. 9.) američtí vědci z Národního centra pro atmosférický výzkum došli nedávno k názoru, že „moře před Mojžíšem a jeho lidmi ustoupit mohlo“.

(tp)

STATEČNÝ ŽELEZNIČÁŘ

Po 65 letech od konce války by se mohlo zdát, že vše, co se týká šoa, již bylo zdokumentováno. Ale zdá se, že tomu tak není. Objevují se stále nová fakta, souvislosti a svědectví. Jedním z nich je i deník, který si Eva Mändelová v terezínském ghettu. O jeho existenci neřekla dokonce ani Richardovi Roubíčkoví, pilotovi RAF, kterého si po osvobození vzala. Teprve před pár lety jej ukázala dceři, která žije v USA; ta začala text z německých stenografických záznamů přepisovat a překládat, práce se ujali profesionální vydavatelé a deník vloni vyšel v knižní podobě.

V čem je *Terezínský deník (1941–45)* Evy Roubíčkové výjimečný? Vedle mnoha událostí, které byly již popsány či zpracovány literárně, obsahuje i následující pasáž: „Ovečky se pásly a tam někde na kraji lesa byla nějaká rodina s dvěma nebo třemi dětmi, ten pán byl v železničářské uniformě. Já jsem si ho nevsimla, my jsme měli přísně zakázáno stýkat se s jakýmikoli Nežidy. On na mě mával a ukazoval, že mi tam nechal balíček. Oni pak odešli a já jsem si šla pro ten balíček. Jeden den jsem dostala balíček a druhý den znovu, zase tam byla ta rodina. V balíčku byl chleba se sádlem, nějaká cibule, dokonce myslím, že tam byla i krabička cigaret.“

Železničář a jeho rodina patří k těm dosud většinou neznámým obyvatelům vesnic v okolí Terezína či českým četníkům, kteří soucítili s vězni v ghettu, nosili jim zprávy od příbuzných, různé drobnosti či jídlo a pomáhali jim i jinak (viz např. svědectví F. R. Krause v próze *Kat beze stínu*). Díky deníku E. Roubíčkové známe nyní jméno jednoho z nich. Tím odvážným železničářem, který riskoval život svůj i životy svých blízkých a podporoval vedle autorky deníku i několik rodin z ghetta, byl Karel Košvanec. Dne 14. října mu byla z iniciativy Úřadu vlády na nádražní budově v Bohušovicích, kde byl zaměstnán, odhalena pamětní deska (na její realizaci se podílely České dráhy, Památník Terezín a FŽO). Vzpomínkového aktu se zúčastnili spolu s Evou Roubíčkovou, jejími dcera-mi a synem také potomci Karla Košvance.

Příběh Karla Košvance se díky Evě Roubíčkové objevil v cyklu České televize *Neznámí hrdinové*, je zpracován i v rámci Paměti národa, což je mezinárodní badatelský projekt a internetový portál, který shromažďuje vzpomínky a svědectví pamětníků 20. století ve formě zvukových a obrazových nahrávek, fotografií a textů (www.pametnaroda.cz).

tk

IZRAEL: Herzl by se divil

Není to tak dávno, co se slavilo sto let od vzniku Herzlovy knihy *Židovský stát*. Krátce poté přišly na řadu padesátiny Izraele coby uskutečnění Herzlova snu. To dávalo jasný smysl a souvislost. Židovský stát skutečně vznikl tam, kde na židovskou státoprávní tradici navazoval. Tak proč je dnes židovský stát zpochybňován? Nad tím by se musel Theodor Herzl zamyslet.

Ta otázka vychází z aktuální úvahy. Má-li být uzavřen mír ve Svaté zemi, musí nejprve vzniknout dva státy – palestinský a židovský. Musí se navzájem uzнат práve jako palestinský a židovský. Takhle napsáno to působí jako banální samozřejmost, ale není. Když v říjnu Izrael novelizoval zákon o občanství, připojil bod, že nový občan musí přísahat loajalitu Izraeli coby židovskému a demokratickému státu, a oheň byl na střeše. Člověka až zaskočí, kolik úředníků, intelektuálů a novinářů debatuje o něčem zdánlivě tak samozřejmém. Jenže ďábel vězí v detailu a právě „detail“ – to, že Palestinci odmítají uzнат Izrael jako židovský stát – stojí v cestě mírové dohodě.

MYSLÍ TO UPŘÍMNĚ?

Téma je tak chytlavé, že se mu věnuje i tisk ve světě. Editorial *Washington Times* připomíná běžný charakter legislativy národních států. I preambule palestinské ústavy říká, že „organický vztah mezi palestinským lidem, jeho historií a jeho zemí se potvrzuje v neustávajícím úsilí o to, aby svět uzнал práva arabského palestinského lidu a jeho národní entity“. Tak proč totéž vadí v případě Izraele?

Podle washingtonského listu syrský prezident Bašár al-Asad prohlásil před novináři, že nová izraelská přísaha je fašistická a dokládá prý, že Izrael je rasistický stát. Jenže novináři se Asada nezeptali na jisté pasáže syrské ústavy. Třeba na „arabské masy“ a „jejich boj proti silám imperialismu, sionismu a vykořisťování“. Či na to, proč „syrský arabský region je součástí arabské vlasti“ a jeho občané „součástí arabského národa“. A už vůbec se nepochybňují články palestinské ústavy. Hned první říká, že Palestina je součástí arabského světa a palestinský lid je součástí arabského národa. A čtvrtý dodává, že oficiálním náboženstvím v Palestině je islám a legislativa se bude opírat o šariu.

Jasně to píše v *New York Times* izraelský velvyslanec v USA Michael Oren. Uznaní židovského charakteru Izraele je podsta-

ta, genetickým kódem míru: „Právě tak jako Izrael uznává existenci palestinského národa včetně jeho nezadatelného práva na sebeurčení ve své vlasti, musí i Palestinci přijmout třítisíciletou židovskou vazbou k naší vlasti a naše právo na svrchovanost právě zde. Tato vzájemná akceptance je základem, chtějí-li oba národy žít vedle sebe ve skutečném míru.“

Právě toto zdánlivě prosté uznaní až dosud pro Palestince představuje překážku. Oren cituje, co před deseti lety, při mírových rozhovorech v Camp Davidu, řekl Jásir Arafat prezidentu Clintonovi: „Nedovolím, aby se o mně psalo, že jsem uzнал existenci takzvaného chrámu pod horou.“



Budete-li chtít, není to pohádka. Foto archiv.

Jenže ani umírnění palestínští vůdci, kteří na rozdíl od Arafata odmítli terorismus, odmítají – to již v souladu s Arafatem – přiznat židovskému státu ve Svaté zemi legitimní charakter.

„Přítom právě takové uznaní,“ píše Oren, „je základem všeho. Smíří-li se Palestinci s existencí židovského státu, znamená to, že řešení v podobě dvou států není ve skutečnosti řešením v podobě dvou fází, které povede – jak mnozí Palestinci doufají – k rozpuštění Izraele. Chceme vědět, zda je palestinská samospráva s to akceptovat náš stát, akceptovat nás. Chceme vědět, zda nás další ústupky nepostaví do zranitelnější pozice vůči terorismu a nekončícím požadavkům.“

UKLIDNÍ NÁS TO

Nejobširněji to shrnuje Ari Šavit v listu *Ha'arec*. V článku „Jádro konfliktu“ před-

kládá sedm důvodů pro uznaní Izraele jako židovského národního státu.

Zaprvé: Kvůli tomu jsme tu. Nejvyšším cílem sionismu je, aby lid Izraele měl v Zemi izraelské svou národní domovinu uznanou mezinárodním právem. Ti, kdo nevěří v právo židovského národa na národní domovinu, jsou rasisté. Ti, kdo nechápou, že národní domovina židovského národa má být mezinárodně uznána, jsou blázni. Bez uznání Izraele jako národního státu pro židovský lid trčí sionistický podnik bez souvislosti.

Zadruhé: Je to srdce konfliktu. Už století se židovské a palestinské národní hnutí odmítají vzájemně uzнат. V roce 1993 Izrael uzнал Palestince a jejich práva. Ale Palestinci dodnes neuznali židovský lid a jeho práva. To je největší kiks dohod z Osla.

Zatřetí: Zastaví se lavina. V posledních dvaceti letech Izrael přiznává více a více

přirozených práv Palestincům, ale ústupky nefungují. Pouze uznaní Izraele národním státem Židů zastaví tuto lavinu a vytvoří vzájemnou legitimnost.

Začtvrté: Palestinci pro své uprchlíky žádají právo na návrat do míst v Izraeli, což by ohrozilo existenci židovského státu. Uznaní Izraele židovským státem zneutralizuje výbušný charakter tohoto požadavku.

Zapáté: Bude to

obrat ve vědomí arabského i muslimského světa. I ty státy, jež dosud Izrael uznaly, ho akceptovaly jen jako danost, ne jako legitimní útvar. Uznaní Izraele židovským státem objasní lidem z Marrákeše, Alexandrie i Bagdádu, že Izrael není cizí implantát, ale nedělitelná součást Blízkého východu.

Zašesté: Uklidní se vztahy s křesťanskou Evropou. Uznaní Izraele národním státem Židů znamená i to, že Evropa uznavá svou morální odpovědnost za Židy, které perzekvovala. Kontinent, který ve 20. století málem zdecimoval židovský národ, mu zaručí právo na život. Zasedmé: Sami se uklidníme. Výslovné uznaní ze strany Palestinců, že Izrael je domovinou židovského národa, posílí naši ochotu riskovat a odejít z teritorií. Jen uznaní židovské národní domoviny umožní rychlý a mírový vznik národní domoviny Palestinců.

ZBYNĚK PETRÁČEK

Kalendárium

„Přes čtyřicet let totalitního režimu hluboce poznamenalo život lidí v Československu, a především život věřících. V oněch těžkých dobách jsme si my Židé a křesťané byli velmi blízcí, neboť jsme stáli na jedné lodi, plující po rozbourané vodě. Teď jsme získali plnou náboženskou svobodu. Bylo by smutné a přímo tragické, kdybychom v nynějších podmínkách nenašli společnou řeč a kdyby se naše cesty rozdělily.“ Závěr proslovu dr. Desidera Galského na konferenci International Council for Christians and Jews, která se sešla v srpnu 1990 mj. z jeho popudu v Praze, možná dnes zní pateticky. Tehdy ale ne: skončila vláda jedné strany, zmizela cenzura a věřící lidé si začali zvykat na to, že by mohli přestat být „občany druhého řádu“. Židé také, i když nebylo samozřejmé, že se podaří plně oživit zdedicovanou komunitu čítající sotva několik tisíc osob, tedy ne o mnoho víc, než měla před tisíci lety.

D. Galský, který byl brzy po listopadu 1989 povolán do čela Rady židovských náboženských obcí v České republice, věřil – možná jako jeden z mála – tomu, že se už téměř přerušenu kulturní a náboženskou tradici podaří uchovat a rozvíjet. I proto bylo pro českou židovskou obec tak velkou ranou, když před **20 lety**, 24. listopadu 1990, zemřel na následky automobilové nehody.

DESIDER GALSKÝ (vl. jménem DESIDER GOLDFINGER) se narodil v Michalovicích 25. 3. 1921 (příští rok tomu tedy bude **90 let**) ve zbožné a tolerantní rodině, která mu umožnila seznámit se se základy nejen židovské kultury. Za druhé světové války jeho rodiče zahynuli, on sám byl nasazen do vojenské a civilní služby, bojoval ve Slovenském národním povstání, padl do zajetí SS a jen náhodou unikl popravě.

Po válce studoval v Praze historii, tři roky pracoval na ministerstvu zahraničí, osm let jako dělník v ČKD Praha, pak působil jako publicista, redaktor v nakladatelství Svoboda (spoluzaložil mj. populární Antickou knihovnu), po r. 1968 přešel do nakladatelství Avicenum, kde založil a řídil časopis *Děti a my*, je znám také jako autor literatury faktu (*Mrtvý na útěku* o Bormannovi, *Panamské dobrodružství* aj.). Od r. 1979 řídil *Věstník Žno* a *Židovskou ročenku*, o rok později byl zvolen předsedou Rady židovských náboženských obcí v ČR. Těžko lze vysvětlit, proč

si tehdy státní dozorcí, kteří církevní funkcionáře i duchovní schvalovali, vybrali právě jeho. Snad je záměta jeho tolerantní povaha, křehký habitus, cokoli, co mohlo slibovat poddajný charakter. Bylo tomu naopak: dr. Galský využil možnosti a své úsilí soustředil k tomu, aby znovu navázal styky s židovským světem a ukázal tak československým Židům, že na ně svět nezapomněl. Když po pěti letech musel z funkce odejít, pokračoval v této činnosti navzdory osobním rizikům (jeho prostřednictvím přicházely např. prostředky na samizdatová vydávání judaik v edici Alef apod.). Bylo štěstí, že se mohl alespoň dožít změn, k nimž pomáhal.

Před **40 lety**, 2. 11. 1970, zemřel v Římě básník, prozaik a novinář **JOHANNES URZIDIL**. Narodil se v Praze 3. 2. 1896 a většinou tady patřil k poslední osobnostem,



Desider Galský. Foto archiv.

kteří se u nás mohly aktivně účastnit na tvorbě pozoruhodného duchovního klimatu vznikajícího ze setkávání tří kultur. On sám byl okolnostmi svého života, svými postoji a tématy své tvorby téměř ukázkovým příkladem tohoto setkávání. Jeho otec byl katolík a německý nacionál, který ovšem přiměl syna naučit se česky. Matka byla Židovka, která před svatbou konvertovala ke katolictví. Macecha byla Češka. Jeho žena, básnička Gertruda Thiebergerová, byla dcerou pražského rabína Karla Thiebergera a oba manželé zůstali u svého náboženství. Urzidil vystudoval germanistiku, slavistiku a dějiny umění na KU, v letech 1920–33 pracoval jako tiskový atašé německého vyslanectví v Praze. Přítel Kafky, Broda, Werfela aj. pražských autorů se snažil o sblížení tří národů v zemi, působil významně v pražské zednářské lóži Harmonie. V roce 1941 se s manželkou usadili v USA.

V roce **950**, tedy před **1060 lety**, se narodil rabi **GERŠOM BEN JEHUDA**, jeden z velkých učenců, básníků a zákonodárců středověku, jehož učení svým způsobem ovlivňuje i život moderních Židů; stál mj. za rozhodnutím shromáždění židovských učenců, které uzákonilo, zkusmo na tisíc let, pro Židy monogamii. Rabi Geršom se narodil, působil a také zemřel (r. **1040**, tedy před **970 lety**) v Mohuči, která i díky němu patřila spolu s Wormsem a Špýrem k centrům židovské vzdělanosti až do doby, než zdejší obce prakticky smetly velké pogromy ve 14. a 15. století. **tp**

Ad:

TONY JUDT A IZRAEL

K článku o vztahu historika Tonyho Judta k Izraeli (viz *Rch* 10/2010) bych rád dodal:

1) Judt trpěl čímsi, co lze nazvat kibucovým syndromem. Je to něco podobného jako jeruzalémský syndrom, jímž trpí křesťanští turisté, kteří jedou poprvé do Jeruzaléma a očekávají nějaký neuvěřitelný duchovní zážitek. Když pak vidí jen spoustu lidí, kteří se snaží ošidit turisty, zhroutí se. V jeruzalémské psychiatrické léčebně mají vlastní oddělení. Na mladé židovské socialisty jako Judt v roce 1967 (nebo Noam Chomsky o deset let dříve), kteří přišli do kibucu s utopickým očekáváním, mohl mít zdejší pobyt podobný účinek. Zažili radikální deziluzi, po níž následoval odpor, či dokonce nenávisť. Chomsky dodnes vypráví o několika měsících, které strávil v 50. letech ve stalinistickém kibucu Ha-Somer ha-Cair. Judt mluvil o své zkušenosti v kibucu a v izraelské armádě v roce 1967.

2) Myslím, že není nutné interpretovat Judtovo volání po dvounárodnostním státě v Palestině doslova. Řekl bych spíše, že tím myslel, že pokud bude pokračovat nesmyslná izraelská politika rozšiřování osad, výsledkem bude dvounárodnostní stát, což je nešťastné řešení, které nikdo nechce. Jak každý ví, Izraelci a Palestinci nemohou žít společně, dvounárodnostní stát by byl totální katastrofou a jediné řešení je rozdělení země. Budování osad nejenže stojí strašlivou spoustu prostředků, ale také toto rozdělení ztěžuje, ne-li znemožňuje. Pokud nechceme dvounárodnostní stát s palestinskou většinou, měli bychom budování osad ukončit.

3) Judt se stal jedním z nejlivnějších, nejbohatších a nejpůsobivějších historiků své generace. K setkání ho zval bývalý papež, přátelil se s evropskými vůdci, jako byl Blair. Byl také Žid, vypadal židovsky a s vousem, který si nechal narůst v posledních letech života, vypadal jako rabín. Myslím, že chtěl přesáhnout své kořeny, nižší střední třídu přistěhovaleckých rodičů v Anglii, chtěl být něčím víc než chytrým Židem s konexemi, chtěl být univerzální člověk, mimo jakýkoli kmen, náboženství, být vznešený jako lordi, se kterými studoval v Cambridgi. Nějak cítil, že k tomu, aby se stal skutečně univerzální a kosmopolitní bytostí, potřebuje souhlas antisemitů. Potřeboval být nežidovským Židem, a jak toho snáze docílit než útočit na nejzřejmějšího reprezentanta toho kmenového, provinčního, ne-cambridgeského a ne-newyorského judaismu, na Izrael?

AVIEZER TUCKER, New York
(překlad *am*)

ŽIDOVSKÁ OBEC V PRAZE

(společenský sál, Maiselova 18)

Podvečer Yvonne Přenosilové

■ Ve čtvrtek **4. listopadu** v 15.00 mezi nás zavítá signatář Charty 77, komentátor, novinář, publicista, překladatel a textař **Jan Petránek**.

Káva o čtvrté

■ Ve středu **10. listopadu** v 15.00 bude hostem „Kávy“ ředitel „Občanského institutu“, poradce premiéry pro zahraniční politiku a lidská práva MUDr. **Roman Joch**, muž, na něhož levicoví aktivisté pokřikují „Fašisto!“. Připravil a moderuje Honza Neubauer.

Beseda o extremismu

■ Dne **9. listopadu** se v Židovské radnici (Maiselova 18) ve 3. patře koná od 18 hodin beseda na téma **Extremismus v ČR: můžeme zůstat klidní?** Hosté: David Janda, protixtremistické oddělení pražské policie; Klára Kalibová, In IUSTITIA; Leo Pavlát, Židovské muzeum; Kateřina Vyžvaldová, Gabal Analysis and Consulting. Moderuje: Irena Kalhousová.

VZDĚLÁVACÍ A KULTURNÍ CENTRUM ŽM V PRAZE

(Maiselova 15, 3. patro)

■ Není-li uvedeno jinak, začínají pořady v 18 hodin a vstupné na ně činí 30 Kč.

■ 1. 11.: **Města prý nedovedou vyprávět.** Vernisáž fotografií z Terezie Kateřiny Exnerové a Filipa Tomáše, studentů Střední školy fotografické, filmové a televizní.

■ 4. 11.: **Izrael – Země tří náboženství.** Cestovatelská přednáška Ing. Jana Neubauera spojená s projekcí fotografií a poslechem autentické hudby. Vstupné 50 Kč.

■ 8. 11.: **Zranění v čase.** Literární večer básníků Vlasty Bakalové a Jaroslava Schnercha s hudebním doprovodem.

■ 10. 11.: **Historie izraelsko-arabských válek I. (1948–1970).** Přednášky z cyklu *Blízký východ včera a dnes* Ing. J. Neubauera.

■ 15. 11.: **Filosofie náboženství Josefa Solovějčika.** Představení studie Milana Lyčky o nábožensko-filosofickém myšlení Josefa Solovějčika (1903–1993), jednoho z nejvýznamnějších moderních židovských talmudických učenců a filosofů. M. Lyčka pronese úvodní přednášku k filosofii J. Solovějčika. Knihu vydanou Nakladatelstvím Academia bude možné zakoupit.

■ 18. 11.: **Státní bezpečnost a slovenští Židé.** Přednáška Ivici Bumové z cyklu *Židovská menšina v Československu v letech destalinizace a uvolnění v intencích reformního komunismu.*

■ 22. 11.: **Od té doby věřím na osud... Transporty protektorátních Židů do Bělo-**

KULTURNÍ POŘADYEmil Orlik: *Ex libris*.

ruska v letech 1941–1942. Přednáška Jany Šplíchalové, kurátorky výstavy, věnovaná specifikům českých a moravských transportů do táborů v Bělorusku. Přednáška je součástí doprovodných programů ke stejnojmenné výstavě, jež se koná v Galerii Roberta Guttmanna do 30. 1. 2011.

■ 24. 11.: **Recitál Jessicy Lee a Davida Kalhousy.** Unikátní koncert americké houslové virtuosky Jessicy Lee a českého klavírního mistra Davida Kalhousy. Na programu budou skladby Oliviera Messiaena, Leoše Janáčka a Johannese Brahmsa. Vstupné 60 Kč.

■ 25. 11.: **Poklad židovských písní.** Koncert sourozeneckého dua Ester (Kateřina Hajdovská-Tlustá a Alexandr Hajdovský). Uslyšíte tradiční židovské písně v hebrejštině i v jazycích ladino a jidiš včetně překladu textů. Vstupné 60 Kč.

■ 29. 11.: **Kdo jsme a odkud přicházíme?** Brněnská socioložka a religionistka Eleonóra Hamar se ptala Čechů a Maďarů z židovských rodin, kteří se narodili po druhé světové válce, na jejich životní zkušenosti a postoje. Výsledky tohoto průzkumu shrnula do knihy *Vyprávěná židovství. O narativní konstrukci druhogeneračních židovských identit.* S autorkou knihy diskutuje pražská klinická psycholožka a psychoterapeutka Michaela Hapalová. Moderuje Petr Brod.

■ Nedělní program pro děti a jejich rodiče: 14. 11. ve 14.00: **Lvíček Arje má bar micva.** Lvíček Arje s vámi oslaví své třinácté narozeniny a rád by vás pozval na synagogy. Prohlídka: Pražské Židovské Město. Více o nedělních dílnách na www.jewishmuseum.cz/vkc. Jednotné vstupné 50 Kč.

VZDĚLÁVACÍ A KULTURNÍ CENTRUM ŽM V BRNĚ

(tř. Kpt. Jaroše 3, 602 00 Brno)

■ 2. 11. v 16.30: **Cesty Judity Kopotové** – zahájení výstavy obrazů členky brněnské židovské obce. Vstup volný.

■ 7. 11. ve 14.30: **Židovská domácnost a běh života** – dílna pro rodiče s dětmi od 6 let. Seznámíte se s mnoha zajímavými předměty, dozvíte se také, co Židé směji a nesměji jíst. A možná ochutnáte i něco z tradičních židovských pochutin. Vstupné 30 Kč.

■ 9. 11. v 18.00: **Židovský kalendář.** Touto přednáškou zahajujeme cyklus představující některá tradiční témata ve světle přírodních věd. V úvodní přednášce vysvětlí brněnský rabín Šlomo Kučera například to, proč nepoužíváme číselná označení židovských měsíců, proč jsou některé svátky v kalendáři dvakrát a jiné jen jednou. Vstupné 20 Kč.

■ 16. 11. v 18.00: **Thálie za zdmi ghetta** – podvečerní posezení s panem Ludkem Eliášem, který zavzpomíná na kulturní dění, zejména divadlo, vytvářené v terezínském ghettu v letech nacistické okupace. Součástí večera bude i promítnutí pětadvacetiminutového snímku ostravské televize, nazvaného „Osud čísla A 2026“. Vstupné 20 Kč.

■ 18. 11. v 18.00: **PhDr. Richard Feder.** Rabín, spisovatel, filosof a učitel R. Feder působil jako rabín na několika místech, posledních sedmáct let jeho života je spjato s Brnem. O rabínových osudech a jeho odkazu pro současné generace bude vyprávět Zuzana Prudilová, zakladatelka Kulturního a vzdělávacího centra rabína Federa při ŽO v Brně. Vstupné 20 Kč.

■ 23. 11. v 18.00: **Židovka** – divadelní představení Divadla Kufr. Vstupné 50 Kč.

■ 25. 11. v 18.00: **Dopis Alexandrovi – vzpomínky Renaty Laxové** vyšly anglicky v roce 2001. Nyní vychází autorkou upravená a rozšířená česká verze. Průvodního slova besedou s autorkou se ujme její bratranec Martin Mandl. Knihu bude možno na místě zakoupit. Vstupné 20 Kč.

EMIL ORLIK V HRADCI

V Městském muzeu v Hradci Králové je do 14. listopadu k vidění výstava *Ex libris Emila Orlika*, která představuje téměř kompletní soubor knižních značek, které tento umělec vypracoval pro mnoho známých osobností. Zajímavá je i konfrontace s paralelní výstavou japonského exlibris, protože Orlik se právě v tomto žánru japonskou grafikou inspiroval a současně je považován za inspirátora umění exlibris v Japonsku vůbec (tato výstava zahrnuje 340 drobných grafik více než osmdesáti umělců od třicátých let 20. století po současnost). ap

LAUDEROVY ŠKOLY V PRAZE

Den otevřeného vyučování

■ Zajímá vás, co a jak se učí žáci a studenti Lauderových škol? Přijďte se k nám podívat **10. listopadu mezi 8. a 18. hodinou**. Rádi vás uvítáme na jakémkoliv vyučovací hodině základní školy i gymnázia. Na co se můžete těšit? Rozvrhy Dne otevřeného vyučování a plány lekcí našich učitelů najdete od 5. 11. 2010 na www.lauder.cz.

Podzimní projekty

■ Během září a října se na Lauderových školách uskutečnily tři projektové dny. První z nich se týkal svátku Sukot. Během něj si žáci a studenti do vlastnoručně postavené suky zvali mimořádné hosty – *ušpizin*, duchy praotců. Co by se dělo, kdyby postavy *ušpizin* žily dnes? Žáci a studenti měli za úkol uspořádat jednotlivým postavám „volební kampaň“, jejíž vítěz se stal „prezidentem“.

A. Večeřová, studentka gymnázia LŠ

WIZO

■ Členská schůze se koná **24. listopadu** v jídelně Židovské radnice. Bude předložen seznam kandidátů do výboru a na místo předsedkyně, volby se však vzhledem k domluvenému programu budou konat až na další schůzi **22. prosince**. Prosíme o hojnou účast! Výbor se sejde po osobní domluvě. *ek*

SVAZ ŽIDOVSKÝCH ODBOJÁŘŮ A VOJÁKŮ

■ Zveme vás na schůzi SŽOV, která se koná **18. 11.** v 10.00 hodin v Židovské radnici (Maiselova 18, P 1). Program: referuje sestra Anděla Dvořáková, předsedkyně ČSBS. Téma: odkaz účastníků odboje a válečných a politických vězňů z 2. světové války.

Srdečně zveme členy a členky ŽOP a zejména i ty, kteří zažili konec 2. světové války. (Pozor, změna původně plánovaného termínu z 11. 11. na 18. 11.!)

Jaroslav Poskočil, předseda SŽOV

PÁTRÁNÍ

■ Pátráme po **Hansi Gluecklichovi**, nyní John Grant, 3. 5. 1922. Za války byl v Anglii jako Wintonovo dítě. Zprávu prosím na tel. číslo 241 725 448.

■ Pro doplnění archivu o historii čs. divadla a filmu hledám fotografie a údaje o životě a divadelní činnosti herců židovského původu **Kamily Rosenkranzové** a **Felixe Kühneho** a hudebníka **Arnolda Reimanna**, kteří působili v čs. filmu ve 30. letech 20. století. Děkuji. R. Baran, drahunky@centrum.cz

INZERCE

■ Hledám práci, případně brigádu. Mám střední školu s maturitou, v oboru veřejného stravování, v současné době pracuji v administrativě, rok a půl jsem se v Izraeli starala o starou paní, v Čechách o děti, ale ne úplně maličkě. Je mi 56 let. Odpověď, prosím, na e-mail: he.or@seznam.cz.

VÝZVY ZPRÁVY

INZERCE



KULTURNÍ PROGRAM V HAGIBORU

(Vinohradská 159, Praha 10)

- 8. 11. v 19.30: Sefardské písně – koncert.
- 9. 11. v 15.00: Význam divadla v Čechách – beseda s Mgr. Leou Skácelovou.
- 23. 11. v 15.00: Poetické odpoledne – Verše Jaroslava Rejdáka.
- 28. 11. v 15.00: Chanuková dílna – pro děti a rodiče pořádá Bejachad a Třigenerační centrum Hagibor.
- 29. 11. v 15.30: Chanuka a Chanukije – beseda s Dr. Evou Kosákovou (ŽMP).

SEZNÁMENÍ

■ Vysokoškolačka humanitních věd, 48 let, by ráda poznala přitele z oblastí medicíny, letectví nebo vodáctví. Umím číst jidiš a ivrit. Ráda bych si zazpívala i zatančila. Prosím, volejte po 21. hodině, Chava 731 789 358.

KONCERT ORCHESTRU ŠARBILACH

■ Dne **3. listopadu** od 19.00 se v Židovské radnici v Maiselově ulici koná koncert orchestru *Šarbilach*.

Repertoár orchestru tvoří převážně autorská hudba Jaromíra Vogela, uměleckého vedoucího orchestru, komponovaná pod zřetelným vlivem východoevropské židovské tradice. Skladatel upravil několik židovských lidových melodií, židovské tradicionály – to vše ve zcela neobvyklých instrumentacích pro velký orchestr. (Více na www.sarbilach.cz.) *bv*

ŽO PLZEŇ

- 4. 11. od 19.30 se ve Velké synagoze v Plzni koná koncert *Vivaldiano*.
- 5. 11. od 16.00 se v kanceláři ŽOP koná přednáška S. Wittmannové o *Maharalovi*.

MICHAEL KRUPP: OSMNÁCT STOLETÍ IZRAELE

■ Nakladatelství p3k představuje novou knihu: *Osmnáct století Izraele* je stručným přehledem historie Země izraelské, a především jejich židovských obyvatel od přelomové katastrofy zničení Druhého chrámu přes pohnuté dějiny pronásledování, nadějí a úspěchů až po zrození sionistického hnutí v 19. století. Autor Michael Krupp (nar. 1938) je historik a protestantský teolog působící jako emeritní docent rabínské literatury a raného křesťanství na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě. Kniha (pevná vazba) má 144 stran, formát 135x200 mm, prodejní

cena v knihkupectvích je 189 Kč, doporučujeme objednat si knihu zásilkově u nás (e-shop na www.p3k.cz nebo email: objednavky@p3k.cz), pak je cena 169 Kč (+ poštovné). Více informací na www.p3k.cz. *pk*

ŽIDÉ NA ŽATECKU

■ V Regionálním muzeu K. A. Polánka v Žatci je od 3. listopadu přístupna výstava *Židé na Žatecku*. Dne **4. 11.** se v žateckém Městském divadle koná od 17.00 pamětní akt připomínající zdejší židovskou komunitu a benefiční představení dětské opery *Brundibár* v podání Dismanova rozhlasového dětského souboru. Vstupné je dobrovolné (od 100 Kč) a výtěžek bude použit ve prospěch revitalizace žateckého židovského hřbitova. Peněžní dary na opravu hřbitova můžete zasílat i do Židovské obce Teplice (číslo účtu: 1061067369/0800).

URZIDIL NA STRAHOVĚ

■ *Johannese Urzidila* (1896 Praha–1970 Řím), posledního německy píšícího židovského literáta z tzv. Pražského kruhu, připomeneme další z *Kulturních ekumen*, které už řadu let připravují Eugen a Zuzana Brikciusovi. Večera se zúčastní r. Karol E. Sidon, Miloš Pojar, Arno Pařík, Karel Kraus, Zbyněk Hejda, Jiří Navrátil ad. a též představitel Rakouského kulturního centra v Praze. Večer se koná **22. 11.** od 18.00 v Památníku písemnictví na Strahově (sál Boženy Němcové). *red*

ŽIDOVSKÉ OSOBNOSTI MORAVY

■ Centrum judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových FF UP Olomouc spolu s občanským sdružením Respekt a Tolerance připravilo výstavu s názvem *Byl jednou jeden svět – Významné židovské osobnosti Moravy*. Její podstatnou součástí jsou medailony židovských rodáků z Mohelnicka a Lošticka, dále biografie prostějovského rodáka, spisovatele a dramatika Maxe Zweiga, ostravského žurnalisty Josepha Wechsberga, medailon Otty Wolfa a jeho deníku. Na postavě paní Edith Carter-Knopflmacherové je pak vykreslen život předválečné a poválečné Olomouce.

K vidění je i informační tabule o dokumentaci středověkých hebrejských zlomků na Moravě. Výstava potrvá do konce listopadu, je přístupná v pondělí od 11.30 do 14.30 a ve čtvrtek od 15.00 do 17.00 v knihovně CJS (Tř. Svobody 26, Olomouc). Návštěvu lze domluvit též individuálně (kontakt: daniel.soukup@seznam.cz).

ERRATA

V *Rch* 10/2010 nedopatřením vypadl poslední řádek textu Lea Pavláta na straně 18, který měl znít: „Současné však také není důvod s fakty nakládat tak, aby ignorovala prokazatelnou pravdu, vkus, souvislosti historické i aktuální.“ Autorovi se omlouváme.

ŽNO BANSKÁ BYSTRICA

V **novembri** oslávia: pani Judita Suchánová, nar. 14.11. – 64 rokov, a pani Johanna Ambrošová, nar. 23.11. – 78 rokov.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO BRATISLAVA

Blahoželáme **novembrovým** jubilantom: pani Helena Baginová – 100 rokov; pani Ing. Rozália Becková – 83 rokov; pani Elena Dancigerová – 92 rokov; pán Juraj Eckstein – 83 rokov; pán Róbert Kardoš – 84 rokov; pán Dr. Tibor Kardoš-Kedar – 77 rokov; pán Peter Keleti – 72 rokov; pani Agneša Križková – 73 rokov; pán Alexander Lúčan – 96 rokov; pán Ing. Juraj Mencer – 74 rokov; pani Magdaléna Nágelová – 90 rokov; pani Erika Orliková – 73 rokov; pani Magda Sekajová – 86 rokov; pani Alžbeta Schicková – 83 rokov; pán Peter Smékal – 73 rokov, a pani Mária Tepperová – 72 rokov. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO BRNO

V **listopadu** oslavujú narodeniny: pani Petra Bauerová, nar. 18.11. – 29 let; pani Karin Czernayová, nar. 16.11. – 47 let; pani Dita Engelsmannová, nar. 21.11. – 31 let; pani Erika Fišová, nar. 26.11. – 80 let; pani Anna Hanusová, nar. 26.11. – 80 let; pani Hana Kurfürstová, nar. 8.11. – 77 let; pan Vladimír Látal, nar. 21.11. – 49 let; pan Martin Mayer, nar. 3.11. – 29 let; pan Jan Pelíšek, nar. 2.11. – 28 let; pani Alexandra Strnadová, nar. 10.11. – 61 let, a pani Eva Zikmundová, nar. 7.11. – 53 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO DĚČÍN

V **listopadu** oslavujú: pan Viktor Tyrpak, nar. 19.11. – 23 let; pani Andrea Klímová, nar. 20.11. – 29 let; pan Jan David Reitschläger, nar. 24.11. – 37 let; pani Viktoria Francisco, nar. 8.11. – 44 let, a slečna Lucie Nachtigalová ml., nar. 24.11. – 16 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO KOŠICE

V **novembri** oslavujú: pani Edita Nováková, nar. 27.11. – 84 rokov; pán Herman Weinberger, nar. 18.11. – 83 rokov, a pán MUDr. Valter Bauer, nar. 19.11. – 81 rokov. *Ad mea veesrim šana!*

S lútosťou oznamujeme že zomrely pani Katarína Moškovičová (94 r., pohreb bol 6. 10.) a pani Katarína Kolárová (87 r., pohreb bol 7. 10.). *Zichrona livracha.*

ŽO LIBEREC

Srdečne blahopřejeme panu Ladislavu Obereignerovi, nar. 12.11. – 84 let.

**ZPRÁVY
Z OBCÍ**

S hlubokým zármutkom oznamujeme, že 7. října ve věku 85 let zemřela naše dlouholetá členka pani Růžena Šlomovičová. Rozloučení se zesnulou proběhlo v neděli 10. října na hřbitově v Ruprechticích. *Zichrona livracha.*

ŽO OLOMOUC

V **listopadu** oslaví životní jubileum náš člen pan Robert Götzlinger, nar. 5.11. – 68 let. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO OSTRAVA

V **listopadu** oslaví narodeniny: pani Jiřina Garajová, nar. 29.11. – 69 let, a pani Hildegarda Matyášová, nar. 23.11. – 81 let.

Ad mea veesrim šana!

Dne 18. 8. zemřela pani Erna Kopolovičová ve věku 97 let. Dne 24. 9. zemřela pani Olga Zápalová ve věku 86 let.

Zichrona livracha.

ŽO PLZEŇ

V **listopadu** oslaví narodeniny: pani Hana Jančíková, nar. 19.11. – 78 let; pani Věra Uhlová, nar. 21.11. – 57 let; pan Libor Vojtěch, nar. 22.11. – 21 let, a pan Ing. Petr Loužil, nar. 23.11. – 75 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PRAHA

V **listopadu** oslavujú: pani Anna Bittmanová, nar. 24.11. – 81 let; pani Hana Franklová, nar. 29.11. – 80 let; pan Kolo-man Gajan, nar. 7.11. – 92 let; pani Bohumila Havránková, nar. 17.11. – 83 let; pani Helga Hošková, nar. 10.11. – 81 let; pani Marta Choděrová, nar. 7.11. – 86 let; pani Ely Jermářová, nar. 19.11. – 89 let; pani Olga Králová nar. 17.11. – 95 let; pani Štefanie Lorándová, nar. 22.11. – 91 let; pani Luisa Matoušková, nar. 25.11. – 80 let; pani Zuzana Nadjarová, nar. 10.11. – 86 let; pani Hana Pavlů, nar. 8.11. – 89 let; pan Tomáš Radil, nar. 8.11. – 80 let; pan Jindřich Ročovský, nar. 12.11. – 80 let;

pan Arpád Rosenfeld, nar. 17.11. – 83 let; pan Vilém Karel Solar, nar. 27.11. – 84 let, a pani Anna Tučková, nar. 27.11. – 87 let.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí:

Dne 20. 9. zemřel pan Ing. Robert David ve věku 90 let.

Dne 2.10. zemřela pani Hana Feixová ve věku 80 let.

Dne 3. 10. zemřel Prof. Ing Jaromír Němec, CSc., ve věku 83 let.

Dne 16. 10. zemřela pani Helena Sedloňová ve věku 85 let. Pohřeb se konal dne 19. 10. na Novém židovském hřbitově. *Zichrona livracha.*

ŽNO PREŠOV

V mesiaci **november** sa dožívajú jubileí títo členovia: pani Ági Fränklová, nar. 16.11. – 64 rokov; pán Mgr. Štefan Havaš, nar. 18.11. – 79 rokov, a pán MUDr. Martin Hrehorčák, nar. 29.11. – 39 rokov.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO RIMAVSKÁ SOBOTA

V **novembri** oslávia: pani Barbora Nagyová, nar. 1.11. – 68 rokov, a pán MUDr. Július Lukáč, nar. 2.11. – 73 roky. *Ad mea veesrim šana!*

Dňa 9. septembra opustila po dlhej chorobe našu komunitu pani Júlia Weiszová vo veku 87 rokov. *Zichrona livracha.*

ŽO TEPLICE

V **listopadu** oslaví narodeniny naše členky: pani Jana Urbanová, nar. 10.11. – 73 let, a slečna Lenka Čapková, nar. 4.11. – 32 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO ÚSTÍ NAD LABEM

Srdečne blahopřejeme pani Pavle Schopfové a pani Miladě Narwové, které oslaví své narodeniny v měsíci **listopadu**.

Ad mea veesrim šana!

Dne 18. 9. zemřela ve věku 88 let pani Ing. Viera Siládiová. *Zichrona livracha.*

ŽNO VRBOVÉ

Dňa 1. 11. oslaví svoje životné jubileum pani Mgr. Eva Justová. Po ťažkom období, len to najkrajšie, čo život môže dať, chceme Ti pri Tvojom 60ročnom jubileu zaželať. Nech slza bolesti ti tvár už nikdy nezmača, žial a smútok nech sa Ti chrbtom otáča, nech len zdravie, šťastie, láska a dobrota sú náplňou ďalších rokov Tvojho života. Ad mea veesrim šana!

Manžel Robert, deti Erik a Adelaida s manželom Richardom a vnúčatá Leah a Arielle.

PŘED 15 LETY BYL ZAVRAŽDĚN JICCHAK RABIN

Dne 12. června (20. října) uplynulo podle hebrejského kalendáře patnáct let od zavraždění premiéra Jicchaka Rabina (1922–1995), izraelského státníka, který se proslavil hlavně tím, že vedl úspěšná mírová jednání s Palestinci a roku 1994 získal Nobelovu cenu míru. Podle občanského kalendáře spadá výročí na 4. listopad. V Jeruzalémě se v říjnu konalo vzpomínkové shromáždění u Rabinova hrobu a v prezidentské rezidenci, při němž promluvil prezident Šimon Peres: „Zapomenout na Rabinův odkaz ohrožuje demokracii,“ řekl mj. „Ještě jsme nedosáhli míru, po kterém toužíme, a není úplně jisté, zda by tě to překvapilo,“ oslovil zemřelého současný premiér Netanjahu. Shromáždění na Rabinově náměstí v centru Tel Avivu (na místě, kde J. Rabina smrtelně postřelil ultraortodoxní student Jigal Amir) uspořádali izraelští skauti a další organizace. V synagogách po celé zemi se konaly vzpomínkové obřady.

Kritici současné izraelské politiky (jako Josi Sarid v listu *Ha'arec*) u příležitosti výročí rekapitulovali (celkem pesimisticky), do jaké míry je Rabinův odkaz živý: „Nemůžeme si nic předstírat, Rabinova cesta zůstala opuštěná, ve smutku; jeho nepřátelé ze sebe setřáslí zodpovědnost a zradili ho i partneři a následovníci.“ Donniel Hartman (ředitel Hartmanova mírového institutu) říká: „Poučení ze smrti Jicchaka Rabina zní, že bezbřehý nacionalismus, který produkuje modlářskou jistotu, je cosi, čeho jsme schopni i my a musíme se toho bát. Židovský demokratický stát není politický slogan, který si máme vyvěsit nebo s ním tlouci po hlavě ostatní. Je to závazek budovat židovský stát pro židovský národ tak, aby jeho základem byla rovná práva pro všechny členy naší společnosti, ať se jedná o většinu či menšinu.“

JOINT A UNICEF NA HAITI

Americká židovská organizace Joint (American Jewish Joint Distribution Committee) spolupracuje s UNICEF (dětský fond OSN) při pomoci dětem na Haiti: Joint podpoří činnost UNICEF na Haiti částkou 240 000 dolarů. Tím pomůže budovat na ostrově bezpečné prostory, jichž budou využívat děti, které během zemětřesení na počátku roku 2010 ztratily rodiče a domovy. Již dříve vybral Joint spolu se Severoamerickou federací židovských obcí a mezinárodní organizací ORT pro židovské vzdělávání na 7,4 milionu dolarů na pomoc zničenému ostrovu, mj. na školení stavebníků a budování a vybavení zdravotnických zařízení.

ZPRÁVY ZE SVĚTA



Jiří Kars, kresba.

ČESTNÝ OSCAR PRO GODARDA?

Hollywoodská filmová akademie hodlá udělit čestné vyznamenání za přínos filmu francouzskému režisérovi Jean-Lucu Godardovi (nar. 1930). Americký židovský týdeník *Forward* na nominaci reaguje tím, že poukazuje na Godardovu „nezdravou obsesi Židy“.

Slavný autor filmu *U konce s dechem* (1960) je skutečně známý svými ostrými a nevybíravými protižidovskými útoky a nesnášenlivostí vůči Státu Izrael. Roku 1991 nazval Izrael „rakovinou na mapě Blízkého východu“ a v dokumentu z roku 1976 *Ici et ailleurs* (Tady a jinde) postavil do kontrastu životy francouzské a palestinské rodiny a použil v něm záběry G. Meirové a A. Hitlera (čímž naznačil, že se jedná o rovnocenné zločince).

SAMARITÁNI SLAVILI SUKOT

V říjnu slavili svůj svátek stanů na hoře Gerizim poblíž Nábulusu příslušníci prastaré sekty samaritánů, jejichž náboženství je blízké judaismu. Z kdysi milionového společenství žije dnes uzavřená komunita čítající asi 700 členů v izraelském Cholonu a ve městě Nábulus na Západním břehu Jordánu. Jejich nejposvátnějším místem je právě hora Gerizim, kde stával samaritánský chrám. Samaritáni, kteří se považují

za legitimní potomky izraelských kmenů Efrajim, Menaše a Levi, mají jako své svaté písmo Tóru, ale neuznávají autoritu Talmudu ani učenců a rabinů. Jejich náboženství se od judaismu liší též pojetím Desatera.

ZEMŘEL ROBERT KATZ

Dne 20. října zemřel v Římě ve věku 77 let americký spisovatel, novinář a scenárista Robert Katz, jehož hlavním tématem byl osud italských Židů za druhé světové války. Jeho nejslavnější kniha se jmenovala *Smrt v Římě*, vyšla roku 1967 a zabývala se nacistickým masakrem 335 většinou židovských mužů a chlapců v ardeatinských jeskyních na jižním okraji Říma. Vraždy byly odplatou za útok italských partyzánů. Katz v knize naznačuje, že papež Pius XII. o plánovaném masakru věděl, ale nijak nezasáhl. Roku 1973 byla kniha zfilmována a vzbudila mezinárodní a náboženský skandál, který vyvrcholil tím, že Katz byl odsouzen na 14 měsíců za hanobení památky papeže. Verdikt nakonec zrušil až Nejvyšší soud.

CENA PRO H. JACOBSONA

Humoristický román *The Finkler Question* (Finklerova otázka), jenž líčí příběh tří přátel (dva z nich jsou Židé a třetí by si jím přál být), vynesl anglickému židovskému spisovateli a novináři Howardu Jacobsonovi (68) Man Bookerovu cenu, která je považována za nejprestížnější ocenění pro anglicky psaný román. Podle poroty se Jacobsonův román o „přátelství, ztrátě a lásce zabývá tím, co to znamená být dnes v Británii Židem“. Jacobson se sám charakterizoval jako „anglický spisovatel, který toho souhrou náhod ví hodně o Židech a rád by psal jako Jane Austenová okořeněná špetkou jidiš“.

am



Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz. Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 218, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Jiří Daniček, Alice Marxová, Tomáš Pěkný (šéfredaktor). Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Distribuci pro předplatitele provádí v zastoupení vydavatele společnost Media servis, s.r.o., Zákaznické centrum, Videňská 995/63, 659 51 Brno, tel.: 541 233 232; fax: 541 616 160, e-mail: predplatne@mediaservis.cz, reklamace: 800 800 890. Předplatné pro Slovensko MAGNET press, Slovakia, s.r.o., P.O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@press.sk. Předplatné do zahraničí vyřizuje administrace Roš chodeš. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 1. 11. 2010.

Cena 15 Kč (0,90 €)